

Ana Holjevac Tuković

Ante Nazor

(Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb)

RATNE ŠTETE NA KULTURNIM DOBRIMA NA PODRUČJU OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE

UDK 72.02:355.01(497.5)“1991/1998“

Pregledni rad

Primljeno: 2. 4. 2020.

Članak na temelju arhivskog gradiva, fonda Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, daje pregled ratnih šteta na kulturnim dobrima na području Osječko-baranjske županije. Od početka velikosrpske agresije na Hrvatsku, područje Osječko-baranjske županije bilo je gotovo svakodnevno napadano, a sjeveroistočno područje županije, Baranja, bilo je okupirano od kolovoza 1991. do završetka procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja u siječnju 1998. godine. Područje Osječko-baranjske županije u vrijeme Domovinskoga rata pretrpjelo je silna razaranja graditeljske baštine, sakralnih spomenika, kao i pokretnih kulturnih dobara koja su otuđena i dijelom uništena.

Ključne riječi: ratne štete, kulturna dobra, Osječko-baranjska županija, graditeljska baština, Domovinski rat

Uvod

Suočena s oružanom pobunom Srba u Republici Hrvatskoj, a potom i otvorenom velikosrpskom agresijom od ljeta 1991., Hrvatska je uz veliki broj poginulih i stradalih, svjedočila i prizorima ratom porušenih i teško oštećenih kuća, crkava i drugih kulturno-povijesnih spomenika. Hrvatsku kulturno-povijesnu baštinu, koja je uz svoje kulturne i umjetničke vrijednosti bila i simbol nacionalnog identiteta, odnosno cjelokupnog kulturnog i povijesnog nasljeđa, srpske snage sustavno su uništavale i devastirale. Ukupno dvije tisuće tristo dvadeset tri (2323) povijesne zgrade klasificirane kao „spomenik kulture“ oštećene su ili uništene u Hrvatskoj tijekom srpske agresije i okupacije od

1991. do 1995. godine.¹ Popis oštećenih i uništenih spomenika kulture sastoji se od tipova zgrada, koje su uključivale: povijesno-memorijalne, civilne, vojno/obrambene i sakralne zgrade, te zagrobne/grobne objekte i kiparske i javne predmete. Najveće štete počinjene su na civilnim spomenicima kulture smještenim u povijesnim gradskim područjima.²

Povijesne jezgre naselja mjesecima su tijekom 1991. i 1992. bile pod minobacačkom i topničkom vatrom, odnosno bombardirane su ili razarane podmetnutim eksplozivom. Tako su već na početku agresije na Hrvatsku u naseljima uz crtu bojišta ili na dometu neprijateljske artiljerije stradale mnoge građevine koje pripadaju najvišim vrijednostima hrvatske, pa i svjetske, graditeljske baštine. Od prvih pojava namjernog oštećivanja i uništavanja kulturne baštine Zavod za zaštitu spomenika kulture, tada Ministarstvo prosvjete i kulture RH, poduzimao je mjere predviđene Konvencijom za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (Haag, 1954.), prema kojoj štete nanesene kulturnim dobrima, bez obzira na to kojemu narodu pripadala, predstavljaju štetu kulturnoj baštini čitavoga čovječanstva jer svaki narod daje svoj doprinos svjetskoj kulturi.³ Ministar prosvjete i kulture donio je niz akata kojima je naređeno poduzimanje pojačanih i izvanrednih zaštitnih mjera, kao i ostalih preventivnih radnji sa svrhom da se spomeničke građevine fizički zaštite. Tako su potkraj 1991. i početkom 1992. na mnogim građevinama spomeničkog značaja (u Dubrovniku, Šibeniku, Splitu, Zadru, Osijeku i drugim gradovima) postavljene zaštitne konstrukcije od skela, dasaka i vreća s pijeskom. U mnogim slučajevima te zaštitne konstrukcije uspješno su odolijevale krho-

¹ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 121-129.

² U hrvatskome je zakonodavstvu za određivanje zakonskog predmeta zaštite sve do 1999. godine u uporabi bio termin „spomenik kulture“. Naime, Zakon o zaštiti spomenika kulture, koji je kao republički zakon u svojoj prvoj verziji donesen 1960. godine, dakle za vrijeme socijalističke Jugoslavije, ostao je, uz određene izmjene i dopune, na snazi i nakon osamostaljenja Hrvatske kao države. Taj je zakon u čl. 2. sadržavao definiciju prema kojoj se „spomenikom kulture smatraju [...] nepokretni i pokretni predmeti kao i grupe predmeta, koji su zbog svoje arheološke, historijske, sociološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke i druge naučne ili kulturne vrijednosti od značenja za društvenu zajednicu“. Međutim, kao što se navodi u legislativi, riječ „spomenik“ ima izvorno mnogo uže semantičko značenje od onoga koje mu se s vremenom pripisalo u kontekstu pojma spomenika kulture. Korijen te riječi nedvojbeno upućuje na kakvo prostorno, graditeljsko, likovno ili tekstualno obilježje koje se postavlja „u spomen neke osobe ili događaja“. Stoga se čini prikladnim izraz „spomenik kulture“ zamijeniti pojmom „kulturno dobro“, koji puno bolje i značenjski ispravnije pokriva sve predmete i dobra ljudske kulture koji su prema suvremenom shvaćanju vrijedni zaštite. Uz izraz „kulturno dobro“, u Hrvatskoj pravnoj terminologiji legalan je i izraz „hrvatska baština“. Trpimir Šošić, „Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51 (2014), br. 4.

³ Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanoga sukoba od 14. svibnja 1954. i Protokol uz tu konvenciju od 14. svibnja 1954. godine bili su za Republiku Hrvatsku na snazi od 8. listopada 1991. godine. *Narodne novine* – Međunarodni ugovori, br. 12/93.

tinama projektila, sačuvavši tako pročelja mnogih građevina.⁴ Tijekom ljeta 1991. Ministarstvo je izdalo i Upute o postavljanju znakova raspoznavanja na kulturna dobra, a znak je prema odredbi Konvencije imao oblik šiljastoga štita okrenutoga nadolje, i križ podijeljen na tamnoplava i bijela polja.⁵ Istovremeno, bio je izdan nalog o evakuaciji i o sklanjanju pokretnih spomenika kulture i umjetnina iz sakralnih građevina, muzeja i galerija te iz zbirki umjetnina privatnih vlasnika. Ministarstvo prosvjete i kulture uputilo je 30. srpnja 1991. Memorandum, kojim vojnu komandu Jugoslavenske narodne armije (JNA) poziva na poštivanje Haaške konvencije.⁶ Istodobno, u ljeto 1991., započela je otvorena agresija JNA i srpskih (a od 1. listopada 1991. i crnogorskih) snaga na Hrvatsku u kojoj su, uz ljudska stradanja, stradala i hrvatska kulturna dobra, posebice hrvatsko povijesno graditeljstvo.

Popisi i izvješća o ratnim štetama počinjenim na kulturnoj baštini

Štete na spomeničkoj baštini od posljedica namjernog razaranja ili od posljedica sukoba i ratnih djelovanja postajale su sve veće i učestalije te je postalo jasno da ih sustavno treba evidentirati i utvrđivati njihov opseg. Služba za zaštitu spomenika kulture, na temelju dojava povjerenika za zaštitu spomenika kulture u općinama i mjesnim zajednicama, kriznih štabova općina i vijesti iz dnevnih listova, evidentirala je sve štete. Pritom je sastavljala izvješća, najprije tjedna, a kada su štete učestale i dnevna, te ih je objavljivala u obliku posebnog biltena koji je dostavljan ovlaštenim ministarstvima, informativnim službama i dnevnom tisku. Uredbom o osnivanju i radu Komisije za popis i procjenu ratne štete od 30. 8. 1991.⁷ Vlada RH osnovala je općinske komisije i Republičku komisiju za popis i procjenu ratne štete nastale u Hrvatskoj kod fizičkih i pravnih osoba, na pokretninama i nekretninama. Republička komisija je osnivala posebne komisije za štetu, koje su, preko svojih stručnih komisija, popisivale i procjenjivale ratnu štetu nastalu na kulturnim spomenicima, nacionalnim parkovima i parkovima prirode. Zahvaljujući tome, predsjednik RH Franjo Tuđman je već 21. rujna 1991., u pismu stranim državicima, uz podatak da je do tada „stradalo 461 policajaca i civila, da je ranjeno 2337 lica i da je ukupan broj izbjeglica prešao 235.000, te da su desetine sela i nekoliko gradova potpuno uništeni“, mogao navesti i podatak o stradanju kulturnih do-

⁴ Vladimir Ukrainčik i Božidar Uršić, „Ratne štete na spomenicima kulture“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 24/25 (1998/1999), 7.

⁵ HR-HMDCDR-BDAG, 61, Ministarstvo kulture RH, „Uputa o postavljanju znakova raspoznavanja na kulturna dobra“, Klasa: 612-08/91-01-43, Ur. broj: 532-03-3/2-91-06, 29. srpnja 1991., 1-4.

⁶ Ukrainčik i Uršić, „Ratne štete na spomenicima kulture“, 8.

⁷ *Narodne novine* 44/1991.

bara: „oštećeno je i 122 kulturnih spomenika, od čega 71 crkvi i samostana“.⁸ Od 1993., a na temelju Uputa za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete, dotadašnje su se općinske komisije imenovale županijskim ili su se osnivale nove županijske komisije te stručne komisije,⁹ a 1994. Republička komisija mijenja ime u Državnu komisiju za popis i procjenu ratne štete.

Posebna izvješća o razaranjima graditeljske baštine u Hrvatskoj višekratno su upućivana na adrese odgovarajućih tijela UNESCO-a i Vijeća Europe, a o tome je bio obaviješten i glavni direktor UNESCO-a Frederico Mayor. Svrha tih izvješća bila je da se domaća i svjetska javnost objektivno i stručno izvjesti o događajima na području Hrvatske te da se potaknu reakcije koje bi spriječile i zaustavile uništavanje kulturne baštine i stradanje njenih baštinika. Reakcije su bile različite. Glavni direktor UNESCO-a Frederico Mayor uputio je formalni apel kojim poziva „strane“ da obustave uništavanje kulturne baštine.¹⁰ UNESCO je uputio promatrače, kao i Vijeće Europe, koji su više puta podnosili izvješća u kojima su, s određene distance, nastojali objektivno i nepristrano prenijeti viđene situacije i objasniti događaje. Na sjednicama odgovarajućih političkih i radnih tijela Vijeća Europe donošene su i rezolucije koje su pozivale na prekid neprijateljstava i uništavanja kulturne baštine.

Već se tijekom rata nastojalo upozoriti svjetsku javnost na problem uništavanja spomeničke baštine u Hrvatskoj. Tako su u Ljubljani, u travnju 1992., na sjednici Pododbora Parlamentarne skupštine Europskog vijeća za arhitekturu i umjetničku baštinu, o sustavnom uništavanju hrvatske baštine nazočne iscrpno izvijestili profesor Vlado Ukrainčik i ravnatelj Ferdinand Meder iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture Ministarstva prosvjete i kulture RH. Uz prezentaciju video snimke o razaranjima Dubrovnika i pregled kulturne baštine Hrvatske, govorili su o problemima u provedbi mjera zaštite te o otegotnim okolnostima primjene međunarodnih konvencija o zaštiti kulturne baštine, napose Haaškoj konvenciji, kao i o potrebnoj međunarodnoj suradnji hrvatskih kulturnih institucija i potrebnoj međunarodnoj pomoći.¹¹ U nastojanjima da se ukaže na problem uništavanja baštine izdane su i brojne publikacije na hrvatskom i engleskom jeziku.

U tom kontekstu potrebno je spomenuti ediciju izdanja hrvatskog ratnog plakata, u izdanju Hrvatskog informativnog centra, koja se prvotno više obra-

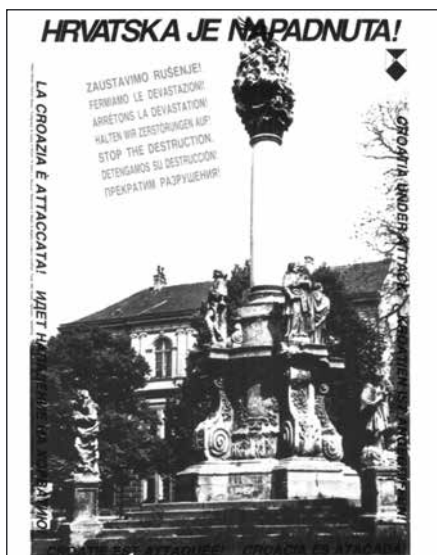
⁸ „Predložak pisma predsjednika RH dr. Franje Tuđmana stranim državicima, 21. rujna 1991.“, u: *Tuđmanov arhiv – Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine. Prva knjiga (godine stvaranja i obrane 1990.-1991.)* (Zagreb, 2015), 364-365.

⁹ *Narodne novine* 54/1993.

¹⁰ Ukrainčik i Uršić, „Ratne štete na spomenicima kulture“, 8.

¹¹ Branka Šulc, „Ratno razaranje i rekviriranje kulturne baštine u Hrvatskoj“, *Informatica museologica* 23 (1992), br. 1-4: 43.

ća europskoj i svjetskoj javnosti, nastojeći je upoznati s tijekom rata u Hrvatskoj i upozoriti na posljedice velikosrpske agresije te potaknuti akciju kojom bi se rat zaustavio. Plakati s tom tematikom pripadaju ciklusu plakata *Help! Stop the war in Croatia*, *Help Croatia now* i *Documenta Croatica*.

*Kužni pil u osječkoj Tvrđi,
Spomenik Presvetog Trojstva.*

*Sarvaš: crkvu Rođenja sv. Ivana
Krstitelja u kolovožu 1991. razorile su
srpske snage i JNA.*

Ekspresivnost poruke na plakatima iz toga ciklusa postignuta je ukomponiranim fotografijama prizora ratom porušenih i teško oštećenih kuća, crkava i drugih spomenika kulture. Želeći što uvjerljivije prikazati tragične posljedice rata, na plakatima se kao osnovni vizualni element pojavljuju ratne fotografije, koje su svojim jasnim, aktualnim i sugestivnim porukama jačale moral te su bile usredotočene na zaustavljanje rata i promicanje prava Hrvatske na slobodu i neovisnost. Hrvatskim ratnim plakatima ovjekovječena su stradanja hrvatskog naroda i posljedice velikosrpske agresije (stradanja ljudi, uništavanje prirodne i kulturne baštine u Hrvatskoj).

Okupacija dijela Osječko-baranjske županije u drugoj polovici 1991. godine

Terorističke akcije koje su pobunjeni Srbi u Hrvatskoj od kolovoza 1990. provodili uz konzultacije sa srbijanskim vodstvom u Beogradu, a uz zaštitu prosrpski orijentirane JNA, od srpnja 1991. prerasle su u otvorenu agresiju

JNA i srpskih snaga na Republiku Hrvatsku. Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem u ljeto 1991. postale su istočno bojište, koje je bilo zahtjevno za obranu, posebice zato što je neposredno graničilo sa Srbijom. Državna se granica većim dijelom preklapala s riječnim tokom Dunava, od granice s Mađarskom do Iloka. Na tom dijelu granice postoje tri mostovna prijelaza: Batina u Baranji, Erdut istočno od Osijeka i kod Iloka. No, od Iloka u obliku teritorijalnog džepa počinje kopnena granica koja završava na rijeci Savi blizu županjskog sela Račinovci. Glavne prometnice na tom području su Zagreb – Lipovac – Beograd na njegovom južnom i Podravska magistrala na sjevernom dijelu. Zbog šumskog kompleksa Spačve, koji se mogao braniti, veći je značaj imala Podravska magistrala i posebice pravac Šid – Vinkovci, koji vodi na vinkovačku zaravan, a s nje na nekoliko pravaca na kojima je bio moguć prodor u dubinu Hrvatske. Uz to je od ljeta 1991. neprestano prijetila opasnost nasilnog prelaska snaga JNA preko rijeke Save, koja je činila južnu državnu granicu s Bosnom i Hercegovinom, i napad s boka na hrvatske snage u istočnoj Slavoniji. Iz hrvatske obrambene perspektive ni demografska struktura toga područja nije bila povoljna. Premda ni u jednoj od graničnih općina, posebice u gradovima, Srbi nisu imali većinu, bilo ih je dostatno da uz pomoć garnizona JNA ugroze i otežaju obranu.¹² Tri velika grada – Osijek, Vinkovci i Vukovar, imala su u okolici sela naseljena Srbima koji su se pobunili i koji su s uporištima JNA u gradu stvorili obostrano i sukladno djelovanje. Sigurno zaleđe i neometana logistička potpora, uz oslonac na spomenuta uporišta, razlog su zašto je težište napadne operacije JNA na Hrvatsku bilo u istočnoj Slavoniji, odnosno zašto je glavnina snaga JNA, oklopno-mehanizirana skupina, bila koncentrirana upravo na ovom području.¹³

Položaj Baranje uz granicu prema Srbiji pokazao se u navedenim okolnostima ratne ugroze iz Srbije iznimno osjetljivim. Baranja je okupirana u kolovozu 1991; međutim, već nekoliko mjeseci prije toga u Baranju su iz Bačke, dakle preko Dunava, ušle jake motorizirane snage JNA i zauzele ključne položaje u regiji. U srpnju 1991. Novosadski korpus JNA je sa 100 tenkova i nekoliko tisuća vojnika okupirao gotovo cijelu Baranju, držeći mostove na Dunavu i zatvarajući Hrvatskoj svaki pristup Belom Manastiru. S obzirom na to da je Hrvatski sabor 25. lipnja 1991. proglasio suverenost i samostalnost Republike Hrvatske, uz događaje na Banovini i napad srpskih snaga, uz zaštitu JNA, 26. lipnja 1991. na Glinu, okupacija Baranje može se smatrati početkom rata između Srbije i Hrvatske. Po već razrađenom planu lokalni Srbi su,

¹² Davor Marijan, *Domovinski rat* (Zagreb, 2016), 81.

¹³ Davor Marijan, "Hrvatsko ratište 1990. - 1995.", u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat* (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 125-126.

uz svesrdnu pomoć JNA, prvo inscenirali sukobe, a potom preuzeli i vlast nad cijelim područjem.¹⁴

U Baranju je od 3. do 10. srpnja 1991. preko Batine pravcem Zmajevac – Suza – Kneževi Vinogradi iz Srbije ušlo 60 tenkova i 40-ak oklopnih vozila JNA s rezervistima iz Srbije. Dio snaga smjestio se u Belom Manastiru u vojarni „Kosta Nađ“, a dio na granici s Mađarskom, u pograničnu vojarnu, s ukupnim snagama od oko 100 tenkova i samohotki te s oko 4000 pješaka.¹⁵ Tolikim i tako opremljenim snagama JNA u Baranji, koja je okružena rijekama i državnom granicom prema Srbiji, tadašnje hrvatske snage nisu se mogle učinkovito suprotstaviti.

Istodobno, Slobodan Milošević je 5. srpnja od generala JNA Veljka Kadijevića tražio i dobio obećanje da će JNA u Hrvatskoj “pokriti sve teritorije gde žive Srbi”. Po tom zahtjevu planirano je angažiranje JNA na crti: Karlovac – Plitvice, u Baranji, oko Osijeka i na crti Vinkovci – rijeka Sava. Vukovar se nije spominjao, no podrazumijevalo se da je u zoni “pokrivanja teritorija gdje žive Srbi”, istočno od crte Vinkovci – Sava. U Beogradu je u ponoć 7. na 8. srpnja napisana zapovijed čiji je sadržaj bio sukladan Miloševićevom zahtjevu. Osijek se našao na smjeru glavnih snaga. Zapovijed nije realizirana jer se JNA i Srbija nisu usudile pokretati snage nakon što su Hrvatska i Slovenija na Brijunima 7. srpnja 1991. prihvatile tromjesečni moratorij na svoje odluke o neovisnosti. Krajem srpnja razrađena je nova direktiva, u kojoj su raspodijeljene snage za predstojeću operaciju i po kojoj su angažirane dva mjeseca kasnije.¹⁶

Istovremeno, srpski pobunjenici u selima pokraj Osijeka, Vinkovaca i Vukovara intenzivirali su svoja djelovanja, a prvih dana kolovoza snage JNA sudjelovale su, zajedno sa srpskim snagama, u zauzimanju Dalja, Erduta i Aljmaša.¹⁷ Srpske snage, potpomognute dobrovoljačkim odredima iz Srbije i pod izravnom zaštitom JNA, tijekom ljeta zauzele su mnoga mjesta i znatno područje u istočnoj Slavoniji, što je uzrokovalo masovni egzodus Hrvata i ostalog nersrpskog stanovništva, te velika razaranja gradova i sela na tom području. U okolnostima takve silovite agresije na Republiku Hrvatsku, nakon što je istekla tromjesečna odgoda Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti od 25. lipnja 1991., Sabor RH je na zasjedanju 8. listopada 1991. proglasio konačni raskid državnopravnih veza sa SFRJ. Proglašenu je neovisnost Hrvatska morala obraniti u ratu, koji je krajem rujna i početkom listopada 1991. ulazio u

¹⁴ Mladen Klemenčić, „Baranja, povijesno-geografski pregled“, *Studia ethnologica Croatica* 4 (1992), 19.

¹⁵ HR-HMDCDR-17, Osijek u Domovinskom ratu, 36-37.

¹⁶ Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013), 81.

¹⁷ Detaljnije o tome: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 98-99.

najžešće razdoblje. Svoju jesensku operaciju JNA je započela prodorom jakih snaga kroz Srijem i istočnu Slavoniju, s namjerom da osvoji gradove Vukovar, Vinkovce, Osijek i Đakovo. U nastavku su planirali napredovati preko Našica i Podravske Slatine i spojiti se sa snagama 5. (banjalučkog) korpusa JNA, koje su preko Okučana napredovale prema sjeveru i imale za cilj zauzimanje prostora do Virovitice.¹⁸ Time bi praktički bila zauzeta cijela Slavonija. Vukovar, koji se u borbama tijekom rujna i listopada nametnuo kao strategijsko mjesto na ulazu u slavonski prostor, predstavljao je prvi cilj. Do kraja rujna Vukovar opkoljavaju jake snage JNA, koje smjerom od Šida prema Vukovaru stižu iz Srbije, nadiru sa sjevera iz Baranje ili su već od ranije razmještene u prostoru između Osijeka i Vinkovaca.¹⁹ Hrvatske snage iz Vinkovaca i Osijeka u rujnu 1991. nisu mogle spriječiti okruživanje Vukovara. JNA je nakon tromjesečne borbe osvojila Vukovar, ali je u borbama s hrvatskim braniteljima pretrpjela velike gubitke u ljudstvu i tehnici.²⁰ Nakon osvajanja Vukovara, JNA i srpske snage nastavile su pritisak na Osijek, Vinkovce i Županju. U napadu na hrvatske snage južno od Osijeka, od 20. studenoga do sredine prosinca 1991. JNA je zauzela Stari i Novi Seleš, Ernestinovo, Laslovo, Tenjski Antunovac, Novu Tenju, Paulin Dvor i Nemetin, što je otežalo obranu Osijeka. Ipak, pojačane pristiglim snagama iz unutrašnjih dijelova Hrvatske, hrvatske snage okupljene u Operativnoj zoni Osijek uspjele su zaustaviti daljnje napredovanje JNA i srpskih snaga te obraniti Osijek, Đakovo i znatan dio istočne Slavonije, odnosno osječko-baranjske županije.²¹

Tijekom 1991. srpske snage okupirale su gotovo trećinu teritorija RH (oko 17.000 km², od ukupno 56.538 km² kopnene površine RH).²² S područja koje su nadzirale srpske snage ubijeno je ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo, a hrvatska je kulturna i crkvena baština opljačkana i razrušena.

¹⁸ Detaljnije o tome: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 125-131.

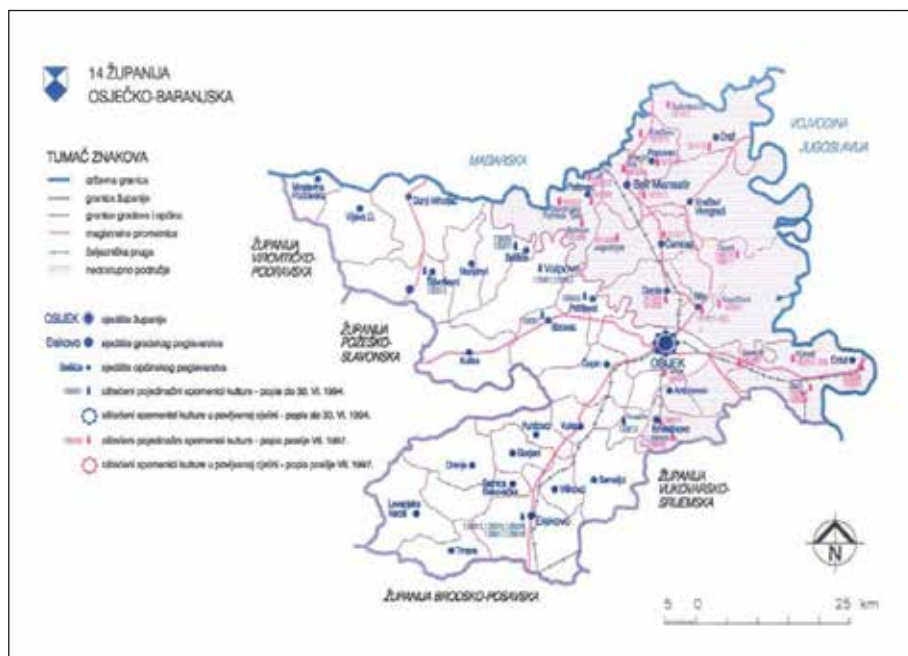
¹⁹ Davor Marijan, „Bitka za Vukovar 1991.“, *Scrinia Slavonica* 2 (2002), 7, 11.

²⁰ Detaljnije o tome: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 211-262.

²¹ Marijan, „Hrvatsko ratište 1990. - 1995.“, 129-130.

²² Dražen Živić, „Demografski okvir i gubici“, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 451.

Popis i procjena ratne štete na području Osječko-baranjske županije

HR-HDA-1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129.

Osječko-baranjska županija smještena je na istoku Hrvatske. Obuhvaća krajeve oko donjeg toka rijeke Drave prije njezinog utoka u Dunav kod Aljmaša, tj. cijelu hrvatsku Baranju i dio Slavonije koji gravitira gradu Osijeku. Županija je formirana od teritorija bivših općina Beli Manastir, Đakovo, Donji Miholjac, Valpovo i Osijek, a teritorijalnim preustrojem iz 1997. dodijeljen joj je teritorij nekadašnje općine Našice.²³ Prema podacima Državne komisije za popis i procjenu ratne štete, odnosno prema podacima Komisije za procjenu ratne štete na spomenicima kulture, na području Osječko-baranjske županije ukupno je oštećeno 388 spomenika kulture, na području Osječko-baranjske županije ukupno je oštećeno 388 spomenika kulture. Najviše je oštećeno civilnih građevina (314), a potom sakralnih građevina (42).²⁴ Štete počinjene na povijesnim i sakralnim građevinama tijekom agresije na Hrvatsku u razdoblju od

²³ U evidenciji Državne komisije za popis i procjenu štete na području Osječko-baranjske županije ne nalazi se općina Našice, koja je tada bila u sastavu Požeško-slavonske županije. Evidencija i popis obuhvaća općine Belišće, Đakovo, Ernestinovo, Osijek, Petrijevci, Šljivoševci i Valpovo, a na privremeno okupiranom području županije (popisano poslije rujna 1997.) obuhvaćena su područja grada/općine: Beli Manastir, Bilje, Čeminac, Darda, Draž, Erdut, Ernestinovo, Osijek, Petlovac i Popovac (HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 121-129).

²⁴ HR-HDA-1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129.

1991. do 1995. mogu se razvrstati u nekoliko karakterističnih skupina. Ratne štete nastale tijekom rata (uglavnom potkraj godine 1991. i početkom 1992.) u naseljima u čijoj su se blizini vodile ratne operacije. Oštećenja uzrokovana velikim brojem minobacačkih granata najčešće su nastajala na krovovima (razbijeni i oštećeni pokrovi, proboji od izravnih pogodaka koji su oštećivali krovnu i međukatnu konstrukciju) i pročeljima zgrada (pretežno štete od krhotina projektila i, rjeđe, od izravnih pogodaka). Druga skupina šteta odnosi se na sakralne građevine u naseljima koja nisu bila okupirana, a štete se najčešće odnose na tornjeve crkava koji su gađani unatoč tome što su na vidljivim mjestima bili označeni znakom Haaške konvencije. Zasebnu kategoriju čine i štete na privremeno okupiranim područjima, gdje su srpske snage pljačkale, palile i eksplozivom uništavale sve katoličke sakralne građevine, a uništene su i brojne tradicijske građevine i karakteristični stambeno-gospodarski kompleksi.²⁵

Popis i procjena ratne štete na spomenicima kulture na području županije Osječko-baranjske provedena je u više navrata s obzirom na to da je dio područja bio okupiran i nedostupan hrvatskim vlastima. Prve procjene provedene su u travnju 1993. godine (Tvrđa- Osijek), te u veljači, ožujku, srpnju i prosincu 1994. godine. Obrada popisne dokumentacije dovršena je u svibnju 1993. godine (za Tvrđu), odnosno u travnju 1995. godine za preostale spomenike kulture na području županije. Popis i procjenu ratne štete na dijelu područja županije Osječko-baranjske koje je bilo pod upravom UNTAES-a (Prijelazne uprave UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem) napravile su od 2. do 6. listopada 1997. godine stručne komisije imenovane Operativnim planom rada na popisu i procjeni ratne štete na spomenicima kulture na području hrvatskog Podunavlja.²⁶

Od početka agresije na Hrvatsku, na području Osječko-baranjske županije Osijek je bio gotovo svakodnevno napadan, dok je sjeveroistočno područje županije, Baranja, bilo okupirano i nedostupno hrvatskim vlastima, a time i institucijama za zaštitu spomenika kulture Republike Hrvatske, sve do srpnja 1997. godine. Kao najveći hrvatski grad na prvoj crti obrane, Osijek se nalazio među onim gradovima koji su pretrpjeli znatnu ratnu štetu i stradanja, ali i među gradovima čija su središta bila teško oštećena. Izvješće Ministarstva informiranja RH već je u studenom 1991. ustvrdilo da je njegova povijesna jezgra, uz jezgre Vukovara, Vinkovaca i Petrinje, zadobila znatna oštećenja.²⁷

²⁵ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129, Izvješće o popisu i procjeni ratne štete na nepokretnim spomenicima kulture, Zagreb, 1999, str. 10.

²⁶ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129.

²⁷ HR-HIC-C005, Ministarstvo informiranja RH, Ministry of information, "30 days in Croatia" (May 1991 – April 1992), November, Recent destruction of religious sites and cultural monuments, 2, 4.

U izvješću Helsinki Watcha iz siječnja 1992. Osijek se našao u kategoriji „neselektivnih i nesrazmjernih napada na civile i civilne ciljeve“.²⁸ Tako se u dokumentu navodi da su napadi na Osijek „neselektivni i za posljedicu imaju stotine poginulih i ranjenih civila te veliku štetu na civilnim historijskim i kulturnim objektima“.²⁹

Početkom srpnja 1991. grad je pretrpio prvi minobacački napad, što potvrđuju policijska izvješća. Nakon što su prvoga tjedna srpnja u gradskom središtu zabilježena tri teroristička napada (2., 4. i 8. srpnja), iz okupiranoga (staroga) dijela Tenje 7. srpnja je na Osijek ispaljena prva granata. Pored materijalne štete, ljudskih žrtava nije bilo.³⁰ Prvo višestruko bombardiranje Osijek je doživio tri tjedna kasnije, u noći 30/31. srpnja, također iz Stare Tenje. Neposredno prije napada iznad gradskoga naselja Jug II ispaljene su svijetleće rakete, nakon čega je započela uzastopna vatra. Prve provokacije iz zraka zrakoplovi JNA izvršili su 13. srpnja 1991., preletjevši grad u tri navrata.³¹ Najveća ugroza po sigurnosnom pitanju na osječkom području početkom i sredinom kolovoza 1991. bila je na pravcu Bijelo Brdo – Sarvaš, te u Tenji i Baranji, oko Belog Manastira. Oko Osijeka uočena su intenzivna kretanja 12. pabr. JNA, koja se grupirala na poligonu „C“, što je izazivalo uznemirenost građana jer su s poligona (i Stare Tenje) minobacački, topnički i raketni napadi tijekom kolovoza bivali sve češći. Uz grad Osijek mete napada bila su i prigradska naselja Nemetin, Sarvaš, Laslovo, Ernestinovo i novi dio Tenje, tada još pod kontrolom hrvatskih branitelja. Broj žrtava u gradu bio je sve veći. JNA i srpske snage minobacačima su gađale civilne objekte: stambene četvrti u središtu grada, zgradu općinske uprave, trgovine, industrijske pogone (npr. tvornicu „Saponia“) te energetska i vodovodna postrojenja.³²

Sredinom rujna 1991. uslijedili su najteži napadi JNA i srpskih snaga na grad. Grad je granatiran svakodnevno iz svih topničkih oruđa. Tijekom rujna, od spomenika kulture, pogođena je crkva sv. Mihovila u Tvrđi, a teško su oštećene osječka katedrala sv. Petra i Pavla te zgrada kazališta.³³ U listopadu i studenom su nastavljeni intenzivni topnički i zrakoplovni napadi po samom središtu grada i industrijskoj zoni Osijeka. Samo 4. studenoga na Tvrđu je

²⁸ ICTY, „Izvješće Helsinki Watcha, odbora za zaštitu ljudskih prava upućeno 21. siječnja 1992. predsjedniku Republike Srbije Slobodanu Miloševiću i generalu Blagoju Adžiću VDS ministra obrane i načelnika generalštaba JNA“, 0018-7364-0018-7390-BCST/Prevod, original: engleski, 13., www.icty.org, pristup u listopadu 2018.

²⁹ Isto.

³⁰ Policijska uprava Osijek, Dnevna izvješća, srpanj 1991.

³¹ HR-HMDCDR-Baza digitalnog arhivskog gradiva (BDAG), 61, Bilten MUP RH, Br. 199, srpanj 1991.

³² Policijska uprava Osijek, Dnevna izvješća, kolovoz 1991.

³³ Policijska uprava Osijek, Dnevna izvješća, listopad 1991.

palo oko 40 minobacačkih granata.³⁴ Prema izvješću policije, 23. studenog, od 2:00 do 3:00 sata, iz smjera Baranje na Trg Slobode palo je nekoliko granata te je tom prilikom došlo do oštećenja na gospodarskim objektima, a oštećen je i Muzej sakralnih umjetnosti kapucinskog samostana.³⁵ Istim intenzitetom napadi na grad su nastavljeni do kraja godine, pa čak i na sam Badnjak, 24/25. prosinca, kada su „od 21,00 do 22,48 sati teroristi iz Baranje ispalili oko 20 topovskih projektila na središnji dio Osijeka, pri čemu je počinjena materijalna šteta na stambenim i javnim objektima“.³⁶

U pregledu ratnih šteta i njihova otklanjanja u Osijeku, čiji je detaljan popis naveden na kraju teksta, ne mogu se zaobići tri najvažnija ratom zahvaćena spomenika kulture: župna crkva sv. Petra i Pavla, osječka Tvrđa, te zgrada Hrvatskog narodnog kazališta.

Župna crkva sv. Petra i Pavla, zvana katedralom, gotovo godinu dana sustavno je razarana tijekom napada na Osijek. Svojim smještajem u najužem gradskom središtu i s 90 metara visokim zvonikom bila je jedan od glavnih ciljeva topničkih napada na Osijek, unatoč istaknutoj oznaci Haške konvencije. Prvi napad na spomenutu crkvu bio je u noći 19/20. kolovoza 1991. godine, a najteži u noći između 5. i 6. rujna iste godine, kada je u topničkom napadu crkva pogođena s desetak granata (nađeni su ostaci granata od 128 mm).³⁷ Od siline udara i eksplozija granata znatno su oštećeni fasadni plašt i zvonik, a od detonacija i krhotina oštećen je veći broj vitraja. U ovom napadu posebice je stradala kamena plastika na vrhu zvonika, a jedna je granata uletjela u njegovu unutrašnjost. Policijsko izvješće o napadima na katedralu od 5. rujna navodi: „Dana 5. rujna oko 20:30 sati iz pravca Bilja i osječke vojarne ispaljeno je 7 minobacačkih projektila cal. 120 mm koji su pogodili crkvu sv. Petra i Pavla, od čega su 2 projektila pogodila prednju stranu katedrale, jedan projektil pogodio je vrh tornja, dok su 4 projektila pogodila sjevernu stranu katedrale. Tom prilikom došlo je do znatnog oštećenja zidova crkve, jedan od projektila ošteti je i vitraj na crkvi, a u unutrašnjosti crkve znatno je oštećena i jedna ikona na zidu.“ Kako se i navodi u izvješću, radilo se o velikim materijalnim štetama.³⁸

³⁴ Policijska uprava Osijek, Operativni štab, 4. studenog 1991.

³⁵ Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Policijska uprava Osijek, Izvješće o topničkim i artiljerijskim napadima 21., 22. i 23. studenog 1991.

³⁶ Policijska uprava Osijek, Operativni štab, 25. prosinca 1991.

³⁷ Zlata Živaković-Kerže i Antun Jarm, *Župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku* (Osijek: Rimokatolički župni ured sv. Petra i Pavla, 1995), 79-82.

³⁸ Policijska uprava Osijek, 511-07-02-210-1060/91; Artiljerijski i minobacački napadi na Osijek, 6. rujna 1991.

Već 14. rujna nekoliko granata palo je na zapadno krovništvo crkve i pritom oštetilo kamenu plastiku; posebice su ponovno oštećene kamene ruže na vrhovima krovništva. Od detonacija i krhotina oštećen je veći broj vitraja. Posljedice raketiranja i granatiranja opisao je mons. Stjepan Bogdanić, župnik crkve, koji navodi brojna raketiranja iz tzv. Bijele kasarne JNA prema gradu Osijeku i crkvi sv. Petra i Pavla.³⁹ U policijskom izvješću od 26. rujna navodi se da je već u 6:30 započeo artiljerijski i minobacački napad na grad Osijek iz smjera Baranje. U napadu su načinjene ogromne materijalne štete po gradu, a navodi se da su četiri granate pogodile katedralu, i to dvije granate u predjelu zvonika, a dvije u podnožje.⁴⁰ Izravan pogodak projektila velike razorne moći u sjevernom pročelju poprečne lađe uništio je 29. studenog 1991. vitraj „Rođenje Isusovo“. Pritom je uništen kameni okvir prozora, a teško je oštećen i dio zida lađe. Treba napomenuti da su nastojanjem župnika Stjepana Bogdanića postavljene najosnovnije preventivne zaštite u prizemlju na pojedinačnim detaljima eksterijera, čime su donekle spriječene još razornije posljedice. Crkva je podnijela ukupno oko 100 izravnih pogodaka, pa su još teže oštećeni krov, vitraj, zidni plašt i kamena plastika, a ukupna je ratna šteta procijenjena na oko 5,2 milijuna DEM.⁴¹

Po svojem značaju Tvrđa je jedinstvena cjelina, urbanistički sklop vojnog i građanskog graditeljstva 18. stoljeća i po tome je spomenik svjetske graditeljske baštine najviše kategorije. Spomenici barokne Tvrđe grupirali su se oko četvrtastog glavnog trga kojim dominira barokni kužni pil, kip Sv. Trojstva, podignut 1730. godine. Na Trgu se nalazi i zgrada Muzeja Slavonije, sagrađena 1702. u baroknom stilu za potrebe tadašnjega gradskog magistrata, te zgrada gradske straže iz 1709., golemih dimenzija, s atlasima na visokom ulaznom portalu. Na sjevernoj strani trga je Generalska komanda (današnji Rektorat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera i Poljoprivredni fakultet). U Tvrđi se nalaze i deseci drugih civilnih spomenika. Od nekoliko sakralnih spomenika kulture u Tvrđi ističe se franjevački samostan, čija je gradnja počela 1699. i trajala do 1705. godine. Tijekom Domovinskog rata, 1991. i 1992., Tvrđa je namjerno ciljana i razarana topništvom, pa je povijesna cjelina pretrpjela veliku štetu. Od 114 povijesnih zgrada različitih spomeničkih vrijednosti, 108 je pogođeno i oštećeno, 22 zgrade su lakše površinski oštećene, 51 je lakše oštećena bez štete na prijenosnim konstrukcijama, a tri su zgrade teže

³⁹ Stjepan Bogdanić, „Ranjeno srce i duša Osijeka“, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* XLVI (CXXI), 1993, 88-91.

⁴⁰ Policijska uprava Osijek, 511-07-02-210-1060/91; Artiljerijski i minobacački napadi na Osijek, 26. rujna 1991.

⁴¹ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Ratne štete na spomenicima kulture - završni izvještaj, kut. 129.

oštećene, i to na prijenosnim konstrukcijama.⁴² Zgrada Povijesnog arhiva na jugoistočnom rubu Tvrđe jedan je od najčešće pogađenih oštećenih objekata. Najteža oštećenja su bila na krovu, a znatno je oštećeno i pročelje. Zbog mnoštva pukotina na zidovima i svodovima bila je nužna statička sanacija, djelomična zamjena krovne konstrukcije i kompletna zamjena pokrova, a sanirano je i pročelje.⁴³

Zgrada Hrvatskog narodnog kazališta predstavnica je historicističke arhitekture (18. i 19. st.). Poput drugih spomenika kulture u Osijeku, i zgrada HNK oštećena je već na početku ratnih djelovanja, ali je najteže stradala 16. studenog 1991., kada je pogođena s četiri zapaljiva projektila velike razorne snage. U požaru je izgorjelo gledalište, na koje su se urušili krov i „svećani foaje“. Sekundarna oštećenja nastala su od vode prilikom gašenja. No, već u proljeće 1992., unatoč ratnoj opasnosti, započeli su radovi na obnovi kazališne zgrade, koji su trajali do 1995. godine i predstavljaju uspješnu obnovu ratom oštećenog spomenika kulture u Osijeku.⁴⁴

Uz navedena tri spomenika kulture, dosta je štete ustanovljeno i na povijesnim dijelovima Gornjeg grada – učinjena ratna šteta procijenjena je na 109 od 777 zaštićenih povijesnih objekata, te u Donjem gradu, gdje je procijenjena šteta na 33 od 256 zaštićenih povijesnih zgrada. Na području bivše općine Osijek stradali su i kulturni spomenici različite kategorije.⁴⁵

U dokumentu Ministarstva kulture RH „Uputa o postavljanju znakova raspoznavanja na kulturna dobra“ od 29. srpnja 1991., kao zaštićene povijesne cjeline u općini Osijek izdvajaju se srednjovjekovni gradovi u Erdutu, Ivanovcu i Korodvaru, povijesne urbanističke cjeline Gornji grad, Tvrđa i Krunska utvrda („Kronenwerk“) u Osijeku, a od povijesnih građevina izdvajaju se Parohijska crkva Sv. Dimitrija u Dalju, osječke zgrade u ulici Nikole Demonje 1, Historijski arhiv (nekadašnja Juden-kasarna) na Bulevaru JNA 5, zgrada Glavne pošte, Tvrđa (Partizanski trg 2 i 3), zgrada „Glavne straže“, zgrada Općine, Palača bivše glavne komande (Generallatshaus), Crkva sv. Mihovila, Crkva sv. Petra i Pavla i Dvorac Pejačević. Od arheoloških lokaliteta i spomenika izdvajaju se pretpovijesni, antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet „Bajer“ i „Ul. Venecija“ u Bijelom Brdu, srednjovjekovno naselje „Udovičko polje“ u Koprivni, pretpovijesni, antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet

⁴² HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129, 1032.

⁴³ Žarko Španiček, „Obnova ratom oštećenih spomenika u Slavoniji“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 24/25 (1998/1999), 87.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ HR-HMDCDR-BDAG, 61, Ministarstvo kulture RH, „Uputa o postavljanju znakova raspoznavanja na kulturna dobra“, Klasa: 612-08/91-01-43, Ur. broj: 532-03-3/2-91-06, 29. srpnja 1991., 1-4.

„Suvatovo“, antički arheološki lokaliteti „Mursa“ i „Pristanište“ te srednjovjekovni lokalitet „Vijenac Borisa Kidriča“ i arheološka zona Gornji grad u Osijeku.

U općini Beli Manastir izdvojeni su: Dvor Eugena Savojskog u Bilju, crkva sv. Petra i Pavla u Bolmanu; Dvorac Esterhazy u Dardi; crkva Sv. Petra i Pavla u Topolju. Etnografske cjeline i spomenici: Katolički surduk i Reformatorski surduk (podrumi u lesu) u Zmajevcu.

U općini Đakovo: crkva Svih Svetih, Katedrala sv. Petra i Biskupski dvor u Đakovu.

U općini Donji Miholjac: Dvorac Prandau-Majlath u Donjem Miholjcu.

U općini Našice: povijesna cjelina Srednjovjekovni grad Bedemgrad u Našicama i povijesne građevine: Franjevački samostan i Kompleks dvorca Pejačević s parkom u Našicama; te crkva sv. Petra i Pavla u Koški i crkva sv. Martina u Martinu.

U općini Valpovo: Dvorac Norman-Prandau u Valpovu te etnografske cjeline i spomenici: Ambar u Bizovcu i Andrićev salaš u Valpovu.⁴⁶

Uz navedenu štetu u povijesnim gradskim dijelovima grada Osijeka, na području Osječko-baranjske županije učinjena je i lakša šteta na dvorcu Prandau-Norman u Valpovu, a u Đakovu na prednjoj strani Katedrale, zgradi Biskupskog dvora i na nekoliko crkvenih rezidencija. Procijenjena je teška šteta (djelomično uništene zgrade) na palači Gutman u Belišću.

Osim na civilnim objektima u povijesnim gradskim središtima, šteta je najčešće zabilježena na sakralnim kulturnim objektima, koji su važno kulturno nasljeđe Hrvatske. Sakralni su spomenici kulture (crkve i samostani) u kategoriji drugih po redu najoštećenijih spomenika.

Uz spomenute sakralne građevine, u Osijeku je potpuno oštećeno groblje i uništena kapela sv. Ane u Gornjem gradu, a oštećeni su i groblje i kapela Svetog Križa. U izvješću Centra za obavješćivanje Osijek od 26. rujna 1991. navodi se da je u minobacačkim napadima na Osijek iz Baranje pogodeno i teško oštećeno groblje sv. Ane: „granata je pala i na pravoslavni dio Aninog groblja, ima dosta oštećenih spomenika. Dvije granate pogodile su crkvu u Tvrdi“ (kapela Svetog Križa, op. a.).⁴⁷

Sakralni objekti pretrpjeli su najviše štete na okupiranim područjima. Tako su i na okupiranom području Osječko-baranjske županije gotovo svi sakralni objekti (uključujući župne dvorove, prostorije za vjeronauk itd.) koji su

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Općina Osijek, Sekretarijat za narodnu obranu, Centar za obavješćivanje, br. 1501/91., Dnevno izvješće, Osijek 26. 9. 1991.

spadali u rimokatoličku kongregaciju bili teško oštećeni ili potpuno uništeni. Na području Baranje, osim manjih površinskih šteta na dvorcima u Bilju i u Dardi, šteta je utvrđena gotovo isključivo na sakralnim objektima koji pripadaju Rimokatoličkoj crkvi. Šteta na tim objektima je uglavnom posljedica podmetnutih eksploziva ili vatre (Beli Manastir, Darda, Erdut, Dalj).⁴⁸ Crkva u Sarvašu je primjer kako su neprijateljske snage tretirale zvonike katoličkih crkava – kao idealnu metu za gađanje, što je snimila i kamera srpske televizije. Na zvoniku se od crkvenoga goda, tj. 24. lipnja 1991., vijorila hrvatska zastava, a zvonik su srpske snage iz Bijelog Brda pogodile i srušile 1. kolovoza. Kasnije, nakon okupacije mjesta, crkva je srušena gotovo do temelja. Za vrijeme mirovne misije snaga UN-a Blandina Francis Negga, koordinatorica civilnih poslova Ujedinjenih nacija za zaštitu na istoku Hrvatske, zatražila je od đakovačkog biskupa Ćirila Kosa da naredi rušenje ostatka zvonika, jer ugrožava prolaznike. Biskup je to odbio odgovorivši da on može narediti da se crkva popravi ili gradi, a ne da se ruši. Sarvaška je crkva, uz još neke crkve, kao one u Ivanovcu i Dardi, simbol razaranja katoličkih crkava u Domovinskom ratu. Paradoksalan je slučaj crkve u Sarvašu: naime, ondje je, uz dopuštenje Biskupskog ordinarijata u Đakovu, od okućnice rimokatoličke župe 8 ha i 63 m² zemljišta ustupljeno Srpskoj pravoslavnoj općini Bijelo Brdo da ondje izgradi crkvu u neposrednom susjedstvu katoličke crkve. Katolička crkva je srušena, a pravoslavna crkva nije imala nikakvih oštećenja.⁴⁹

Na području ove županije 36 sakralnih spomenika je oštećeno, od toga su tri potpuno uništena: crkva Pohoda Marijina iz 19. stoljeća u Aljmašu, crkva sv. Josipa iz 20. stoljeća u Dalju i crkva Svih Svetih iz 19. stoljeća u Erdutu. Uz to, šest ih je djelomično uništeno: Bilje – reformirana kršćanska crkva, Čeminac – crkva Presvetog Srca Isusova iz 20. stoljeća, Darda – crkva sv. Ivana Krstitelja iz 18. stoljeća, Kućanci – crkva sv. Petra i Pavla iz 19. stoljeća, Sarvaš – crkva sv. Ivana Krstitelja iz 18. stoljeća i Petlovac – crkva Uzašašća Svetog Križa iz 18. stoljeća.⁵⁰ Osim oštećenih sakralnih spomeničkih objekata koji pripadaju rimokatoličkoj kongregaciji, četiri spomenika pripadaju Reformacijskoj kršćanskoj crkvi (Bilje, Kopačevo, Osijek i Hrastin).⁵¹ Među oštećenim sakralnim spomenicima su i franjevački samostani u Našicama i Osijeku, od kojih je samostan u Našicama pretrpio teška oštećenja na okvirnoj konstrukciji.

⁴⁸ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 1032, 1033.

⁴⁹ Marin Srakić, „Katolička crkva u Osijeku za vrijeme rata protiv Hrvatske“, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice* (Osijek: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015), 34.

⁵⁰ HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129.

⁵¹ Isto.

Župna crkva Pohođenja Marijina u Aljmašu je minirana, nakon čega je ostao samo komadić zida. Na prijedlog Branimira Glavaša, jednog od glavnih organizatora obrane Osijeka, uz suglasnost i pod zaštitom zapovjednika ruskog bataljuna, pukovnika Aleksandra Ivanoviča Hromčenka, 30. listopada 1992., iz tada okupiranoga Aljmaša, iz demolirane aljmaške crkve iznesen je i spašen kip Gospe Aljmaške, koji je sljedeći dan u prisutnosti velikog broja vjernika svečano unesen u župnu crkvu sv. Petra i Pavla u Osijeku (katedralu).⁵²

Na području hrvatskog Podunavlja, koje obuhvaća i dio Osječko-baranjske županije, preliminarni pregled spomenika kulture obavljen je u srpnju 1997. godine. Tada su članovi posebne središnje komisije za popis i procjenu ratne štete, prvi put, uz posebno dopuštenje UNTAES-a na koje se čekalo šest mjeseci, te uz pratnju civilne policije UNTAES-a i patrola prijelazne policije (TPF) u dva navrata po dva dana pregledali ovo područje. No, popis i procjena su, zbog poteškoća oko dobivanja dozvola kretanja za stručne komisije, obavljeni tek u listopadu i studenome 1997., dok je obrada prikupljenih podataka dovršena tijekom prosinca 1997., odnosno početkom 1998. godine. Ustanovljeno je da je šteta, uglavnom, veća u južnom dijelu Baranje i u podunavskom dijelu Osječko-baranjske županije. Na području Podunavlja pregledano je više od 300 povijesnih građevina, a ratna šteta utvrđena je na 201 nepokretnom spomeniku kulture (31 na području Osječko-baranjske i 170 na području Vukovarsko-srijemske županije).

Na području Osječko-baranjske županije ratna šteta procijenjena je na 388 spomenika kulture, ukupne površine 545.097 m² i u iznosu od 451.506.000 HRD (232.203.085,71 kn) ili 64,501 milijuna DEM (33,436 milijuna EUR).

VRSTA GRAĐEVINE	STUPANJ ŠTETE						spomenici kulture	površina m ²	iznos 000 HRD
	1	2	3	4	5	6			
POVIJESNO-MEMORIJALNE		1					1	494	227
CIVILNE	73	175	53	9	4		314	429738	267627
VOJNE ILI OBRAMBENE	3	9	6	1			19	67182	50179
GOSPODARSKE	2	3	2	1			8	12177	6584
SAKRALNE	11	10	8	2	8	3	42	35364	125887
GROBNE	1			1			2	93	538
JAVNA PLASTIKA URBANA OPREMA		1	1				2	49	464
UKUPNO	90	199	70	14	12	3	388	545097	451506

HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129.⁵³

⁵² Srakić, „Katolička crkva u Osijeku za vrijeme rata protiv Hrvatske“, 35.

⁵³ Vrlo važan element procjene ratne štete na spomenicima kulture, koji je u opisima trebalo prilagoditi svim oblicima oštećenja od posljedica ratnog djelovanja, bila je kategorizacija oštećenja povijesnih građevina. U toj su shemi oštećenja stupnjevana u šest kategorija: 1 – manja površinska oštećenja; 2 – laka oštećenja (nenosiva konstrukcija); 3 – laka oštećenja nosive konstrukcije; 4 – teška oštećenja nosive konstrukcije; 5 – građevina djelomično srušena; 6 – građevina potpuno srušena.

Uz navedene štete na spomenicima kulture, u razorenim i popaljenim selima istočne Slavonije, područjima koja su najteže stradala, nepovratno je nestao veliki broj građevina tradicijske građevinske baštine. Uništen je veliki broj građevina u povijesnim naseljima koje do tada nisu bile valorizirane kao spomenici kulture. Na okupiranim područjima u spaljenim crkvama uništen je veliki broj pokretnih spomenika kulture i umjetnički obrađenog namještaja. Brojne su muzejske zgrade oštećene, a muzejska je građa iz muzeja i muzejskih zbirki opljačkana ili uništena. Uništeni su i brojni fondovi arhivskog i registraturnog gradiva u organizacijama, ustanovama, sudovima i tijelima društveno-političkih zajednica. Prije početka otvorene agresije bile su poduzete mjere za dislociranje dijela arhivskog gradiva, mikrofilmova i obavijesnih pomagala na sigurnija i ratom manje zahvaćena područja. Cjelokupno gradivo, zbog njegove količine, nije bilo moguće dislocirati, pa se pripremalo najvrjednije gradivo po ranije utvrđenim kriterijima. Nažalost, arhivsko gradivo izvan Arhiva ostalo je bez ikakve zaštite i pretrpjelo je velike izravne i neizravne štete. Procjenjuje se da je tijekom rata na području Osječko-baranjske županije uništeno 10.380 d/m arhivskog gradiva.⁵⁴ Nestala je i dokumentacija koja je nastala radom tijela okupacijske vlasti, gradivo vojne i civilne provenijencije, tj. vlade „Republike Srpske Krajine“, ministarstava i vojnih postrojbi „Srpske vojske krajine“. Oštećene su zgrade knjižnica te uništeni i spaljeni knjižni fondovi i neki samostanski bibliotečni fondovi, među kojima je bilo i spomeničke građe, npr. u Našicama.⁵⁵

Pravni okvir za moguću ratnu odštetu i povrat oduzete imovine sadrži Sporazum o normalizaciji odnosa između RH i Savezne Republike Jugoslavije, potpisan 23. kolovoza 1996. godine.⁵⁶ Prema članku 7 toga sporazuma, Hrvatska i tadašnja SRJ obvezale su se u roku od 30 dana osnovati zajedničko povjerenstvo s po tri predstavnika i sklopiti sporazum o naknadi za svu uništenu, oštećenu i nestalu imovinu. Povrat kulturnih dobara iz Republike Srbije i Republike Crne Gore otuđenih u vrijeme Domovinskog rata, od 1996. godine u cijelosti koordinira i do danas vodi Ministarstvo kulture RH, odnosno njegovo Povjerenstvo za povrat kulturnih dobara. Brojna otuđena kulturna dobra i umjetnine koje su se nalazile ili se još uvijek nalaze na području Republike Srbije predmet su djelovanja posebnog međudržavnog Povjerenstva za povrat kulturnih dobara Republike Hrvatske i Republike Srbije. Radi dovršenja toga procesa Ministarstvo kulture RH i Ministarstvo kulture Republike Srbije su

⁵⁴ Ivica Čosić i Marko Landeka, „Štete na arhivskom gradivu u Podunavlju za vrijeme agresije na Hrvatsku od 1991. do 1998. godine“, *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 5 (1999), 183-192.

⁵⁵ Ukrainčik i Uršić, „Ratne štete na spomenicima kulture“, 9.

⁵⁶ Odluku o proglašenju zakona o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, *Narodne novine*, međunarodni dio, 10/1996.

23. ožujka 2012. u Zagrebu potpisali Protokol o povratu kulturnih dobara iz Republike Srbije u Republiku Hrvatsku. Njime se utvrdila i dinamika preostalog povrata, ovisno o stupnju restauracije kulturnih dobara. Prema podacima Ministarstva kulture, iz Republike Srbije, Bosne i Hercegovine i manjim dijelom iz Republike Crne Gore, od 2001. do 2018. godine u Hrvatsku je vraćeno 29.885 pokretnih kulturnih dobara. Istodobno, prema podacima iz procjene ratne štete u Hrvatskoj, „nedostaje još oko 24.500 muzejskih predmeta iz 45 hrvatskih muzeja za koje se ne zna gdje se nalaze te da li su ti predmeti uništeni ili otuđeni i za koje ne postoji evidencija, niti su bili predmetom pregovora o povratu“. U slučaju njihove pojave na „crnom tržištu“, reagirat će nadležne institucije – MUP, Interpol i Europol.⁵⁷

Na području Osječko-baranjske županije vraćeni su: Likovna kolonija kipara naivaca “Petar Smajić“ u Ernestinovu, inventar Eparhijske kapele u Dalju i Arheološka zbirka iz Darde. Ostala pokretna kulturna dobra nestala u razdoblju od 1991. do 1998. godine, koja nisu evidentirana u ustanovama kulture Republike Srbije, predmetom su istraživanja MUP-a RH i Interpolovih nacionalnih odbora.⁵⁸

Zaključak

Popis i procjena ratne štete na kulturnim dobrima provedena je na temelju članka 5. *Zakona o utvrđivanju ratne štete*,⁵⁹ a u skladu s Uputom (ministra financija) za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete⁶⁰ te Uputom za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete na spomenike kulture na području Republike Hrvatske. Pridržavajući se navedenih uputa pri razradi specifične metode popisa i procjene ratne štete na kulturnim dobrima, bilo je potrebno utvrditi razlike između popisa i procjene ratne štete na kulturnim dobrima od procjena ratnih šteta na ostalim građevinama. U provedenom popisu i procjeni ratne štete primjenjivana je metoda koja je, na temelju prijašnjih iskustava iz popisa i procjene šteta od potresa, posebno razrađena i prilagođena utvrđivanju stanja spomenika kulture nakon ratnih razaranja. Metodološke odrednice odnosile su se na kategorizaciju oštećenosti i upotrebljivosti spomeničkih građevina, definiranje spomeničkih kategorija i klasifikaciju spomenika. Provedenim popisom i procjenom ratne štete utvrđeno je aktualno stanje gotovo trećine od ukupnoga broja pravno zaštićenih spomenika kulture na području Republi-

⁵⁷ Povrat kulturnih dobara, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9899>, pristup ostvaren 31. ožujka 2020.

⁵⁸ Povrat kulturnih dobara, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9899>, pristup ostvaren 17. veljače 2019.

⁵⁹ *Narodne novine* 61/1991.

⁶⁰ *Narodne novine* 54/1993.

ke Hrvatske čije je stradanje započelo 1991. godine. Na području Osječko-baranjske županija oštećeno je 356 spomenika kulture, od čega najviše na području povijesnih urbanističkih cjelina grada Osijeka: Tvrđe, Gornjega i Donjega grada.

Navedenim popisom ustanovljeno je stanje onog dijela kulturne baštine – i nepokretne i pokretne – koja je bila izložena vandalskim postupcima srpsko-crnogorskih snaga, ali i redovne vojske (JNA) bivše države, koja je bila legalna potpisnica Haaške konvencije i Deklaracije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba te čiji je vrhovni komandant propisao *Uputstvo oružanim snagama Jugoslavije o primjeni međunarodnog ratnog prava* u kojem se u odjeljku o zaštiti kulturnih dobara posebno napominje: „Prilikom bombardovanja branjenih mesta moraju biti preduzete sve mere potrebne da koliko je god moguće budu zaštićene (...) kulturna dobra i zgrade namenjene verskim obredima (crkve i hramovi), ako nisu upotrebljeni u vojne svrhe.“⁶¹ Uništavanje kulturnih dobara tim je uputstvom kvalificirano kao kazneno djelo. Suprotno ovim međunarodno iskazanim obvezama, Jugoslavenskoj narodnoj armiji i srpskim i crnogorskim postrojbama koje su je pratile, ciljevi su ipak bili i zgrade namijenjene vjerskim obredima i kulturna dobra, čak i ona proglašena svjetskom baštinom, a da nikada nisu bila upotrijebljena u vojne svrhe.

⁶¹ *Službeni vojni list*, broj 2/1972. Vidi u: HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129, Izvješće o popisu i procjeni ratne štete na nepokretnim spomenicima kulture, Zagreb, 1999.

POPIS ŠTETE NA KULTURNIM SPOMENICIMA/DOBRIMA U OSJEČKO-BARANJSKOJ ŽUPANIJI⁶²

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja ⁶³	Iznosi su u DEM.
Mjesto: BELI MANASTIR			
BELI MANASTIR 2161013[1]	ŽUPNA CRKVA SV. MARTINA BISKUPA; ULICA JNA; XVIII stoljeće	5	1.530.714,29
<u>BRANJIN VRH</u>			
161014	ŽUPNA CRKVA UZVIŠENJA SV. KRIŽA; VLADIMIRA NAZORA; XVIII stoljeće	3	248.857,14
Mjesto: BELIŠĆE			
<u>BELIŠĆE</u>			
129001	PALAČA GUTMANN; TRG A. STARČEVIĆA 1; XX stoljeće	5	5.741.142,86
135011	ZGRADA MUZEJA U BELIŠĆU; VIJENAC S. H. GUTMANA 1; XIX stoljeće	2	20.571,43
Općina: BILJE			
<u>BILJE</u>			
161001	CRKVA BEZGREŠNOG ZAČEĆA BDM; ULICA RADE KONČARA 1; XVIII stoljeće	2	52.285,71
161002	DVORAC EUGENA SAVOJSKOG; Š. PETOEPIA 5; XVIII stoljeće	1	37.428,57
161003	REFORMIRANA KRŠĆANSKA CRKVA; BILJE; XIX stoljeće	5	394.285,71
<u>KOPAČEVO</u>			
162001	CRKVA REFORMIRANIH; ŠANDORA PETOEPIA 1; XIX stoljeće	1	13.714,29

⁶² HR- HDA- 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, kut. 129, 1032, 1033.

⁶³ Stupanj štete: 1 – manja površinska oštećenja; 2 – laka oštećenja (nenosiva konstrukcija); 3 – laka oštećenja nosive konstrukcije; 4 – teška oštećenja nosive konstrukcije; 5 – građevina djelomično srušena; 6 – građevina potpuno srušena.

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
<u>TIKVEŠ</u>			
168017	KAPELICA; ŠUMA TIKVEŠ; XIX stoljeće	1	25.000,00
168014	ZGRADA STAROG DVORCA; XIX stoljeće	1	207.857,14
Općina: BIZOVAC			
<u>BIZOVAC</u>			
169007	DVORAC NORMAN; KRALJA TOMISLAVA 89; XIX stoljeće	1	44.857,14
Općina: ČEMINAC			
<u>ČEMINAC</u>			
161011	CRKVA PRESVETOG SRCA ISUSOVA; DUGA ULICA; XX stoljeće	5	1.157.714,29
Općina: DARDA			
<u>DARDA</u>			
161005	CRKVA SV. IVANA KRSTITELJA; ULICA MARŠALA TITA 122; XVIII stoljeće	5	514.142,86
161004	DVORAC ESTERHAZY; DARDA; XVIII stoljeće	1	291.857,14
Općina: DRAŽ			
<u>DRAŽ 161018</u>	CRKVA SV. BARBARE; XIX stoljeće	4	449.285,71
<u>DUBOŠEVICA</u>			
161017	CRKVA UZNESENJA BDM; TRG JNA 1; XVIII stoljeće	2	34.000,00
Mjesto: ĐAKOVO			
<u>ĐAKOVO</u>			
135017	KATEDRALA SV. PETRA; TRG J. J. STROSSMAYERA; XIX stoljeće	1	260.142,86
135013	ZGRADA BISKUPSKOG DVORA; TRG J. J. STROSSMAYERA 1; XVIII stoljeće	2	145.428,57

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
135016	ZGRADA BOGOSLOVNOG SJEMENIŠTA; TRG J. J. STROSSMAYERA 5; XX stoljeće	1	62.571,43
135018	ZGRADA SAMOSTANA SESTARA SV. KRIŽA SA CRKVOM; ULICA KRALJA TOMISLAVA 22; XX stoljeće	1	40.857,14
135015	ZGRADA SPOMEN MUZEJA BISKUPA J. J. STROSSMAYERA; L. BOTIĆA 2; XIX stoljeće	1	5.714,29
Općina: ERDUT			
<u>ALJMAŠ</u>			
162003	CRKVA POHOĐENJA MARIJINA; TRG BRAĆE RADIĆA39; XIX stoljeće	6	842.285,71
162004	KUĆA SOLTER; TRG BRAĆE RADIĆA; XIX stoljeće	3	148.714,29
162005	LJETNIKOVAC ADAMOVIĆ; TRG BRAĆE RADIĆA 12; XIX stoljeće	4	446.285,71
<u>DALJ</u>			
162008	CRKVA SV. JOSIPA; BRAĆE RADIĆA 9; XX stoljeće	6	1.281.428,57
162009	RODNA KUĆA MILUTINA MILANKOVIĆA; PARTIZANSKA ULICA 13; XIX stoljeće	2	32.428,57
<u>ERDUT</u>			
162006	CRKVA SVIH SVETIH; VLADIMIRA NAZORA BB; XIX stoljeće	6	334.000,00
162007	SREDNJOVJEKOVNI GRAD; OBALA DUNAVA; XV stoljeće	2	9.714,29
Općina: ERNESTINOVO			
<u>ERNESTINOVO</u>			
168011	DVORAC REINER; V. NAZORA 70; XVIII stoljeće	2	52.285,71
<u>LASLOVO</u>			
168008	REFORMIRANA KRŠĆANSKA CRKVA; XVIII stoljeće	5	750.857,14

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
Općina: JAGODNJAK			
<u>BOLMAN</u> 161006	CRKVA SV. PETRA I PAVLA, PAROHIJSKA; ULICA S. KOVAČEVIĆA; XVIII stoljeće	2	16.285,71
<u>JAGODNJAK</u>			
161008	CRKVA SV.VENDELINA OPATA; ULICA B. RADIČEVIĆA; XIX stoljeće	1	16.428,57
Općina: MAGADENOVAC			
<u>KUĆANCI</u>			
132013	CRKVA SV. PETRA I PAVLA; ULICA KRALJA ZVONIMIRA 99; XIX stoljeće	5	487.428,57
Općina: NAŠICE			
<u>MARTIN</u>			
135008	CRKVA SV. MARTINA; MJESNO GROBLJE; XIV stoljeće	3	76.714,29
<u>NAŠICE</u>			
135007	DVORAC PEJAČEVIĆ; PEJAČEVIĆEV TRG 5; XIX stoljeće	1	65.857,14
135009	FRANJEVAČKI SAMOSTAN SV. ANTUNA PAD. SA CRKVOM; KRALJA TOMISLAVA 1; XVIII stoljeće	4	554.000,00
135010	KAPELA SA KRIPTOM GROFA PEJAČEVIĆA; ULICA V. NAZORA - MATANOVCI; XIX stoljeće	1	98.142,86
Mjesto: OSIJEK			
<u>OSIJEK</u>			
121032	BARUTANA NA KRONENWERKU; KRONENWERK; XVIII stoljeće	2	67.857,14
123019	BASTION I. I BEDEM DO VODENIH VRATA; FAKULTETSKA BB, TVRĐA; XVIII stoljeće	3	1.098.428,57
123022	BASTION VIII; TRG VATROSLAVA LISINSKOG BB, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	230.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
123020	BASTION VIII, OD VODENIH VRATA DO RESTORANA; TRG VATROSLAVA LISINSKOG BB; XVIII stoljeće	1	38.857,14
123021	BASTION VIII, SALA ZA VJENČANJE I RESTORAN; TRG VATROSLAVA LISINSKOG BB; XVIII stoljeće	2	499.142,86
123024	BIVŠA GENERAL-VOJARNA (GENERALATSHAUS); TRG SVETOGA TROJSTVA 3; XVIII stoljeće	2	652.571,43
123032	BIVŠA ZGRADA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA - FAKULTET; TVRĐA, FAKULTETSKA 7; XVIII stoljeće	2	90.714,29
123031	BIVŠA ZGRADA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA (NOVOG); BOESENDORFEROVA 2; XVIII stoljeće	3	471.000,00
123028	CRKVA NAŠAŠĆA SVETOGA KRIŽA; TRG VATROSLAVA LISINSKOG; XVIII stoljeće	3	258.714,29
133003	CRKVA PRESLAVNOG IMENA MARIJINA; CRKVENA ULICA 32, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	3	137.857,14
125009	CRKVA SV. PETRA I PAVLA; TRG MARINA DRŽIĆA, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	4	5.198.000,00
126045	CRKVA SV. ROKA; SOLARSKI TRG 7; XVIII stoljeće	1	46.714,29
123003	CRKVA SVETOG MIHOVILA, ŽUPNA; TVRĐA, TRG JURJA KRIŽANIĆA; XVIII stoljeće	2	906.714,29
133009	CRVENA VOJARNA; GAJEV TRG 6, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	399.000,00
126027	ČASNIČKI PAVILJON; EUROPSKA AVENIJA 2; XX stoljeće	1	11.714,29

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
132023	ČINOVNIČKA KUĆA DD GEORG SCHICHT; CARA HADRIJANA 17, DONJI GRAD; XX stoljeće	3	65.714,29
129032	DOM HRVATSKOG RADIŠE; ZAGREBAČKA 2A; XX stoljeće	2	38.571,43
127039	DOM OBRTNIKA (KUĆA POSPIŠIL); IVANA ADAMOVIĆA 2, GORNJI GRAD; XX stoljeće	1	66.714,29
129037	DOM SV. VINKA; STROSSMAYEROVA 69; XX stoljeće	2	6.428,57
126040	DVORAC PEJAČEVIĆ; STROSSMAYEROVA 141; XVIII stoljeće	2	268.142,86
127032	EVANGELIČKA CRKVA; JÄGEROVA BB, GORNJI GRAD; XX stoljeće	3	186.142,86
121033	FORTIFIKACIJA - KRONENWERK; KRONENWERK; XVIII stoljeće	1	25.857,14
123034	GOSPODARSKI OBJEKT FRANJEVAČKOG SAMOSTANA; TVRDA, TRG VATROSLAVA LISINSKOG 3; XVIII stoljeće	1	6.428,57
126064	GRADSKA KUĆA; STARČEVIĆEV TRG 7; XIX stoljeće	2	127.142,86
129043	GRADSKI VRT; DIVALTOVA 4; XIX stoljeće	4	494.571,43
133011	GROBLJE SV. ANE; ULICA SV. ANE; XX stoljeće	4	71.571,43
129039	GUTMANOVA STANICA; KAŠIĆEVA 3; XX stoljeće	2	58.142,86
126071	HOTEL "CENTRAL"; STARČEVIĆEV TRG 6; XIX stoljeće	2	24.857,14
126034	HOTEL "ROYAL"; KAPUCINSKA 34; XX stoljeće	2	219.428,57
133010	KAPELA SV. ANE; ULICA SV. ANE - GROBLJE; XVIII stoljeće	3	74.428,57
132021	KAPELA SV. KRIŽA; RKT. GROBLJE, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	26.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
128011	KAPUCINSKA CRKVA SV. JAKOBA; KAPUCINSKA ULICA; XVIII stoljeće	3	114.571,43
128012	KAPUCINSKI SAMOSTAN; KAPUCINSKA 41; XVIII stoljeće	2	28.857,14
126009	KINO "URANIA"; ŠETALIŠTE VJEKOSLAVA HENGLA 2; XX stoljeće	1	182.142,86
133002	KIP SV. IVANA NEPOMUKA; PARK KRALJICE KATARINE KOSAČA; XVIII stoljeće	3	20.428,57
129042	KOMPLEKS PAROMLINA; GUNDULIĆEVA 5; XIX stoljeće	3	282.000,00
121030	KOMPOZICIJA KUŽNI PIL; TVRĐA, TRG SV. TROJSTVA; XVIII stoljeće	2	45.857,14
121021	KUĆA "KOOP"; FAKULTETSKA 5, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	11.857,14
129026	KUĆA ADLER; REISNEROVA 26; XX stoljeće	2	16.714,29
128028	KUĆA BATORY; RADIĆEVA 14, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	48.428,57
127024	KUĆA BAUER; RADIĆEVA 6, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	74.142,86
129012	KUĆA BERGER; ULICA HRVATSKE REPUBLIKE 9; XIX stoljeće	2	18.714,29
126067	KUĆA BLAU; STARČEVIĆEV TRG 5; XIX stoljeće	2	35.714,29
126039	KUĆA CERNUTA; KAPUCINSKA 44, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	15.428,57
126025	KUĆA CVITKOVIĆ-TRIŠLER; MAŽURANIĆEV VIJENAC 2; XX stoljeće	2	17.714,29
126033	KUĆA ČAČINOVIĆ; ŠETALIŠTE PETRA PRERADOVIĆA 3; XX stoljeće	2	35.285,71
127036	KUĆA ČADEŽ; ZVONIMIROVA 17, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	58.428,57

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
123015	KUĆA ČERKIĆ; BOESENDORFEROVA 4; XIX stoljeće	1	82.428,57
126050	KUĆA DR. VRANEŠEVIĆA; STROSSMAYEROVA 4; XX stoljeće	2	25.142,86
128007	KUĆA DREIBOLTZ; ŽUPANIJSKA 15, REPUBLIKE 26; XX stoljeće	2	51.571,43
126007	KUĆA FISCHER; EUROPSKA AVENIJA 20, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	60.000,00
128030	KUĆA FRANCK; RADIĆEVA 18, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	44.000,00
126044	KUĆA GILLMING-KNOBLOCH; STROSSMAYEROVA 2, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	49.000,00
126020	KUĆA GOLDSTEIN; KARDINALA STEPINCA 13; XX stoljeće	1	12.000,00
126024	KUĆA GOVORKOVIĆ; VIJENAC I. MAŽURANIĆA 6; XX stoljeće	2	43.857,14
126013	KUĆA GROESSER; ŠETALIŠTE KARDINALA ŠEPERA 4; XX stoljeće	2	32.142,86
129036	KUĆA HELFRICH; KERŠOVANIJEVA 10A; XX stoljeće	1	17.000,00
126069	KUĆA HERMANN; PEJAČEVIĆEVA 11; XIX stoljeće	1	5.857,14
126062	KUĆA HOFBAUER; PEJAČEVIĆEVA 9; XX stoljeće	1	6.000,00
128036	KUĆA HOFBAUER; RADIĆEVA 15; XX stoljeće	1	16.285,71
127037	KUĆA KAHM; FRANJE KREŽME 14, GORNJI GRAD; XX stoljeće	3	72.000,00
126032	KUĆA KARLOVIĆ; KAPUCINSKA 26; XX stoljeće	3	160.857,14
126031	KUĆA KISS; ŠETALIŠTE P. PRERADOVIĆA 5; XX stoljeće	2	29.714,29
126016	KUĆA KLEMEN; STEPINČEVA 4; XX stoljeće	2	30.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
127017	KUĆA KNOPF; KAPUCINSKA 19, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	76.571,43
126037	KUĆA KOELDERAJ; TRG A. STARČEVIĆA 8, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	12.285,71
126003	KUĆA KORSKY; EUROPSKA AVENIJA 16; XX stoljeće	2	110.428,57
132018	KUĆA KRAGUJEVIĆ; GOJKOVIĆEVA 1, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	15.571,43
126043	KUĆA M. R. - KUĆA RAJAL; TRG A. STARČEVIĆA 9, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	14.714,29
129005	KUĆA MAKSIMOVIĆ; RADIĆEVA 20; XIX stoljeće	3	690.285,71
127025	KUĆA MILANKOVIĆ; JÄGEROVA 5, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	80.000,00
128040	KUĆA MOLNAR; STEPINČEVA 12, GORNJI GRAD; XX stoljeće	4	202.285,71
126036	KUĆA MUAČEVIĆ; KAPUCINSKA 42, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	68.571,43
133001	KUĆA NA BRIGU; HUTTLEROVA 1, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	48.142,86
126010	KUĆA NOVAK; ŠETALIŠTE KARDINALA ŠEPERA 7; XX stoljeće	2	69.428,57
129011	KUĆA OGRIZEK; ŽUPANIJSKA 44; XX stoljeće	1	15.142,86
126070	KUĆA PEŠEK; EUROPSKA AVENIJA 1; XX stoljeće	1	4.285,71
127018	KUĆA PFEIFFER/I; KAPUCINSKA 17, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	43.571,43
127019	KUĆA PFEIFFER/II; KAPUCINSKA 15, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	43.857,14
128029	KUĆA PLAVŠIĆ-GOTSCHALK; RADIĆEVA 16, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	180.000,00
123018	KUĆA PLEMIĆ; FRANJEVAČKA 5; XVIII stoljeće	3	92.571,43

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
128042	KUĆA POVISCHIL; VUKOVARSKA 8, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	116.714,29
126004	KUĆA POVIŠIL; EUROPSKA AVENIJA 22, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	126.714,29
128009	KUĆA PRANDAU-NORMANN; STARČEVIČEV TRG 2; XIX stoljeće	3	999.000,00
129019	KUĆA PROHASKA; REISNEROVA 75, KAČIČEVA 1; XX stoljeće	1	19.285,71
128034	KUĆA RECHNITZ; GAJEV TRG 9; XX stoljeće	2	44.142,86
126021	KUĆA REIN; KARDINALA STEPINCA 15; XX stoljeće	1	8.285,71
128021	KUĆA REINFELD; JÄGEROVA 14; XIX stoljeće	2	29.285,71
128022	KUĆA REISNER; JÄGEROVA 16; XIX stoljeće	3	103.142,86
126029	KUĆA REISZ; ŠETALIŠTE V. HENGLA 2; XX stoljeće	2	112.000,00
128024	KUĆA RIFFER; JÄGEROVA 20, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	50.000,00
126042	KUĆA SA SKULPTUROM SLONA; RIBARSKA 1; XIX stoljeće	1	13.142,86
126006	KUĆA SAUTER; EUROPSKA AVENIJA 18, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	104.142,86
126015	KUĆA SCHIHT; ŠETALIŠTE KARDINALA ŠEPERA 5; XX stoljeće	2	10.857,14
126001	KUĆA SCHMIDT; EUROPSKA AVENIJA 12, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	119.857,14
128019	KUĆA SCHMIDT; JÄGEROVA 10; XIX stoljeće	2	60.714,29
128020	KUĆA SCHMIDT; JÄGEROVA 12; XIX stoljeće	2	46.142,86
128026	KUĆA SCHMIDT; ŠKOLSKA 1, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	4	172.285,71

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
129033	KUĆA SCHMUCKLER; FRANJE KREŽME 7; XX stoljeće	1	7.857,14
126008	KUĆA SEKULIĆ-PLAVŠIĆ; EUROPSKA AVENIJA 10, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	62.000,00
129009	KUĆA SMOLJAN; RADIĆEVA 60, KAŠIĆEVA 60; XX stoljeće	1	9.000,00
126002	KUĆA SPITZER; EUROPSKA AVENIJA 14, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	76.714,29
129020	KUĆA SPRINGER; ŽUPANIJSKA 18; XX stoljeće	1	25.428,57
128033	KUĆA STAMBENA; GAJEV TRG 8, GORNJI GRAD; XX stoljeće	1	45.428,57
129015	KUĆA STAMBENA; RADIĆEVA 34; XX stoljeće	2	33.428,57
126056	KUĆA STAMBENA; STROSSMAYEROVA 7, GORNJI GRAD; XX stoljeće	1	6.857,14
128045	KUĆA STAMBENA; VUKOVARSKA 2, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	91.857,14
128044	KUĆA STAMBENA; VUKOVARSKA 4, GORNJI GRAD; XX stoljeće	1	29.714,29
128043	KUĆA STAMBENA; VUKOVARSKA 6; XX stoljeće	2	37.000,00
126060	KUĆA STAMBENA; WALDINGEROVA 9, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	8.857,14
127026	KUĆA STEYSKAL; RADIĆEVA 8, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	37.285,71
126022	KUĆA STRUPPI-KREN; VIJENAC I. MAŽURANIĆA 4; XX stoljeće	2	44.285,71
126066	KUĆA THUERNER; STARČEVIĆEV TRG 4, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	63.857,14
126051	KUĆA TRUHELKA; STROSSMAYEROVA 44; XX stoljeće	2	31.142,86
126019	KUĆA TUFFEK; STEPINČEVA 11; XX stoljeće	2	4.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
129023	KUĆA UNION; REISNEROVA 34; XX stoljeće	2	19.714,29
126023	KUĆA VABIĆ; VIJENAC I. MAŽURANIĆA 5; XX stoljeće	1	16.714,29
129044	KUĆA VIRER; VUKOVARSKA 120; XX stoljeće	3	13.714,29
129027	KUĆA WEISMANN; GAJEV TRG 4; XIX stoljeće	3	52.857,14
129010	KUĆA WEISS; RADIĆEVA 52; XX stoljeće	1	11.000,00
127008	KUĆA WEISSMAN; RADIĆEVA 9; XX stoljeće	2	35.857,14
127001	KUĆA WINTER; NEUMANOVA 4; XIX stoljeće	2	161.285,71
128039	KUĆA WOGER; GUNDULIĆEVA 10; XX stoljeće	1	10.857,14
126030	KUĆA ZIMERMAN; ŠETALIŠTE P. PRERADOVIĆA 8; XX stoljeće	2	10.285,71
129035	KUĆA ZIMMER; FRANJE KREŽME 11; XX stoljeće	1	13.571,43
128023	KUĆA ZWIBACK; JÄGEROVA 18; XIX stoljeće	2	77.285,71
133008	KUĆA ŽIVANOVIĆ; KRSTOVA 20, GORNJI GRAD; XVIII stoljeće	2	24.714,29
126055	MAUZOLEJ OBITELJI PEJAČEVIĆ; GROBLJE RETFALA; XIX stoljeće	1	5.285,71
133007	MLIN JEDVAJ; VOĆARSKA BB; XIX stoljeće	1	4.857,14
128038	NAJAMNA KUĆA; GUNDULIĆEVA 12, 12A; XX stoljeće	2	81.285,71
126028	NAJAMNA KUĆA; ŠETALIŠTE P. PRERADOVIĆA 9; XX stoljeće	2	28.142,86
129013	NAJAMNA KUĆA "DRAVA"; REISNEROVA 115; XX stoljeće	2	17.285,71
126035	NAJAMNA KUĆA (JERNAY I RODER); KAPUCINSKA 36, GORNJI GRAD; XX st.	2	34.285,71

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
126014	NAJAMNA ZGRADA "NAŠIČKO DD"; ŠET. KARDINALA ŠEPERA 1, STEPINČEVA 23; XX stoljeće	2	19.285,71
126026	OPĆINSKA NAJAMNA KUĆA; VIJENAC I. MAŽURANIĆA 1; XX stoljeće	2	6.285,71
126005	PALAČA GILLMING; EUROPSKA AVENIJA 24; XX stoljeće	2	228.857,14
123002	POMOĆNA ZGRADA; KUHAČEVA 20, TVRĐA; XIX stoljeće	4	398.285,71
126052	POSLOVNA JEDNOKATNA ZGRADA; STROSSMAYEROVA 14; XX stoljeće	3	173.571,43
127006	POSLOVNA ZGRADA; EUROPSKA AVENIJA 11; XIX stoljeće	1	42.428,57
127005	POSLOVNA ZGRADA; GAJEV TRG 5; XIX stoljeće	3	93.285,71
128037	PRAVNI FAKULTET; RADIĆEVA 17, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	56.142,86
126059	PRIZEMNA KUĆA; PEJAČEVIĆEVA 25; XIX stoljeće	1	857,14
126053	REFORMIRANA KRŠĆANSKA CRKVA; ŠANDORA PETOEPIA 78; XVIII stoljeće	1	16.571,43
129029	SOKOLSKI DOM; KRALJA ZVONIMIRA 5; XX stoljeće	2	52.714,29
126046	SOLARSKI URED; SOLARSKI TRG 1; XVIII stoljeće	2	15.000,00
126017	STAMBENA KATNICA; STEPINČEVA 6 I 8; XX stoljeće	1	31.428,57
126058	STAMBENA KUĆA; PEJAČEVIĆEVA 40; XX stoljeće	2	34.285,71
126038	STAMBENA KUĆA; RIBARSKA 2, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	6.000,00
136007	STAMBENA KUĆA; ZMAJ JOVINA 15, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	7.285,71
136008	STAMBENA KUĆA; ZMAJ JOVINA 16, DONJI GRAD; XIX stoljeće	1	11.571,43

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
136009	STAMBENA KUĆA; ZMAJ JOVINA 18, DONJI GRAD; XX stoljeće	3	43.428,57
126068	STAMBENA UGLOVNICA; PEJAČEVIĆEVA 20; XIX stoljeće	2	26.571,43
136005	STAMBENA ZGRADA; CARA HADRIJANA 10 - JOSIPA HUTTLERA; XX stoljeće	2	13.857,14
136006	STAMBENA ZGRADA; CARA HADRIJANA 10A; XX stoljeće	1	6.714,29
136002	STAMBENA ZGRADA; CARA HADRIJANA 15, DONJI GRAD; XX stoljeće	5	365.857,14
133006	STAMBENA ZGRADA; CARA HADRIJANA 19, DONJI GRAD; XX stoljeće	2	37.857,14
127030	STAMBENA ZGRADA; EUROPSKA AVENIJA 3, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	24.857,14
127035	STAMBENA ZGRADA; F. KREŽME 12, GORNJI GRAD; XX stoljeće	4	210.857,14
129034	STAMBENA ZGRADA; FRANJE KREŽME 3; XX stoljeće	5	382.857,14
127012	STAMBENA ZGRADA; GAJEV TRG 3, 3A; XIX stoljeće	2	49.142,86
129018	STAMBENA ZGRADA; GUNDULIĆEVA 17; XX stoljeće	2	30.142,86
129028	STAMBENA ZGRADA; GUNDULIĆEVA 60, DVORIŠTE; XIX stoljeće	2	14.571,43
127004	STAMBENA ZGRADA; NEUMANOVA 2A I 2; XIX stoljeće	2	38.000,00
127002	STAMBENA ZGRADA; NEUMANOVA 6 I 6A; XIX stoljeće	2	93.857,14
127023	STAMBENA ZGRADA; RADIĆEVA 10, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	100.857,14
127007	STAMBENA ZGRADA; RADIĆEVA 11; XX stoljeće	1	129.000,00
129007	STAMBENA ZGRADA; RADIĆEVA 31; XX stoljeće	2	66.714,29

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
127013	STAMBENA ZGRADA; RADIĆEVA 5; XIX stoljeće	2	24.714,29
127014	STAMBENA ZGRADA; RADIĆEVA 7; XIX stoljeće	1	16.571,43
129024	STAMBENA ZGRADA; REISNEROVA 61; XX stoljeće	2	42.857,14
129025	STAMBENA ZGRADA; REISNEROVA 63; XX stoljeće	1	3.285,71
136003	STAMBENA ZGRADA; TRG BANA JELAČIĆA 13, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	17.571,43
129030	STAMBENA ZGRADA; ZAGREBAČKA 4; XX stoljeće	2	37.000,00
127028	STAMBENA ZGRADA; ZVONIMIROVA 15, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	22.571,43
136001	STAMBENA ZGRADA ZA CARINSKE ČINOVNIKE; CARA HADRIJANA 13, DONJI GRAD; XX stoljeće	5	657.142,86
129017	STAMBENO-POSLOVNA ZGRADA; ŽUPANIJSKA 2 I MARINA DRŽIĆA 1; XVIII stoljeće	2	27.428,57
126065	STAMBENO-POSLOVNA JEDNOKATNICA; PEJAČEVIĆEVA 2; XIX stoljeće	2	25.857,14
136010	STAMBENO-POSLOVNA ZGRADA; TRG BANA JELAČIĆA 12; XIX stoljeće	1	21.428,57
136011	STAMBENO-POSLOVNA ZGRADA; TRG BANA JELAČIĆA 3 - BRANKA RADIČEVIĆA; XX stoljeće	2	36.428,57
126041	TRGOVAČKA KUĆA; KAPUCINSKA 40, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	31.714,29
132022	UPRAVNA ZGRADA ŠEĆERANE; FRANKOPANSKA 99, DONJI GRAD; XX stoljeće	3	167.285,71
123036	VETERINARSKA STANICA; FAKULTETSKA BB; XIX stoljeće	2	161.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
129040	VILA HERMANN; DRINSKA 2; XX stoljeće	3	139.000,00
129008	VILA UNION (SANATORIJ BATORY); RADIĆEVA 23; XX stoljeće	2	147.000,00
126047	VODOVODNA CENTRALA; SOLARSKI TRG 2; XX stoljeće	2	7.285,71
121022	ZGRADA; BOESENDORFEROVA 1, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	15.571,43
121019	ZGRADA; FAKULTETSKA 1, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	9.714,29
122030	ZGRADA; FIRINGEROVA 12; XVIII stoljeće	1	7.571,43
121025	ZGRADA; FIRINGEROVA 2, TVRĐA; XVIII stoljeće	3	19.000,00
121031	ZGRADA; FIRINGEROVA 2A, TVRĐA; XVIII stoljeće	1	428,57
121029	ZGRADA; FIRINGEROVA 4, TVRĐA; XVIII stoljeće	1	12.428,57
121023	ZGRADA; FRANJEVAČKA 12, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	15.285,71
121012	ZGRADA; FRANJEVAČKA 2; XVIII stoljeće	1	14.857,14
121013	ZGRADA; FRANJEVAČKA 4; XVIII stoljeće	3	48.428,57
121014	ZGRADA; FRANJEVAČKA 8; XVIII stoljeće	3	22.857,14
121011	ZGRADA; KRIŽANIĆEV TRG 7; XVIII stoljeće	2	48.000,00
121026	ZGRADA; KUHAČEVA 1; XVIII stoljeće	4	107.714,29
121009	ZGRADA; KUHAČEVA 10; XVIII stoljeće	1	3.000,00
121008	ZGRADA; KUHAČEVA 12; XVIII stoljeće	1	5.428,57
121027	ZGRADA; KUHAČEVA 3, TVRĐA; XVIII stoljeće	3	9.857,14
121016	ZGRADA; KUHAČEVA 4; XIX stoljeće	3	22.142,86

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
121028	ZGRADA; KUHAČEVA 5; XVIII stoljeće	1	9.285,71
121018	ZGRADA; KUHAČEVA 6, TVRĐA; XVIII stoljeće	1	16.857,14
121015	ZGRADA; KUHAČEVA 8; XVIII stoljeće	3	35.428,57
121020	ZGRADA; TVRĐA, FAKULTETSKA 3; XVIII stoljeće	2	23.142,86
121017	ZGRADA - BIVŠA TOPNIČKA VOJARNA; KUHAČEVA 2; XVIII stoljeće	3	204.857,14
121005	ZGRADA - EKONOMSKA I UPRAVNA ŠKOLA; TRG SVETOG TROJSTVA 4; XIX stoljeće	2	275.142,86
128014	ZGRADA - POSLOVNA; KAPUCINSKA 29; XX stoljeće	2	26.714,29
121007	ZGRADA - RODNA KUĆA F. J. KUHAČA; KUHAČEVA 14; XVIII stoljeće	2	14.571,43
123025	ZGRADA - VOJNI STACIONAR; KUHAČEVA 18, TVRĐA; XVIII stoljeće	3	483.285,71
126012	ZGRADA "CROATIA"; ŠETALIŠTE KARDINALA ŠEPERA 3; XX stoljeće	2	21.857,14
123005	ZGRADA "DOMA TEHNIKE"; TRG JURJA KRIŽANIĆA 1; XVIII stoljeće	2	96.571,43
129002	ZGRADA "LITOKARTONA"; ULICA HRVATSKE REPUBLIKE 33; XIX stoljeće	2	170.857,14
128027	ZGRADA "SLAVIJA" BANKE; RADIĆEVA 12, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	22.428,57
121035	ZGRADA "ŠPORTSKI OBJEKT" GROSSE HORNWERK CASS.; CARA HADRIJANA 4; XVIII stoljeće	2	78.285,71

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
122002	ZGRADA (POMOĆNE DVORIŠNE ZGRADE); KUHAČEVA 31; XVIII stoljeće	2	21.285,71
122037	ZGRADA BIVŠE KASARNE; FIRINGEROVA 3, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	236.000,00
136004	ZGRADA BIVŠE ŠKOLE; MATIJE GUPCA 10; XIX stoljeće	2	16.571,43
123035	ZGRADA BIVŠE UNTERZEUG HAUS VOJARNE; JAGIĆEVA BB; XVIII stoljeće	3	2.080.571,43
126063	ZGRADA BIVŠEG DJEČAČKOG SIROTIŠTA; STROSSMAYEROVA 58; XIX stoljeće	2	133.857,14
123001	ZGRADA BIVŠEG VOJNOG ZATVORA; KUHAČEVA 20, TVRĐA; XIX stoljeće	4	706.000,00
123011	ZGRADA BIVŠEG VOJNOGA SKLADIŠTA BRAŠNA; KATANČIĆEVA BB, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	23.000,00
121001	ZGRADA BIVŠI STROSSMAYEROV KONVIKT; TRG SVETOG TROJSTVA 1; XIX stoljeće	2	301.142,86
121010	ZGRADA DOMA ČASNIH SESTARA; KUHAČEVA 8A; XVIII stoljeće	2	13.000,00
122010	ZGRADA DRUGE GIMNAZIJE; K. FIRINGERA 5; XVIII stoljeće	2	150.285,71
127040	ZGRADA ĐAČKOG DOMA; ZAGREBAČKA 5, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	61.571,43
128032	ZGRADA EKONOMSKOG FAKULTETA; GAJEV TRG 7, GORNJI GRAD; XX stoljeće	3	354.428,57
127038	ZGRADA FONDA ZA PROMET, ST. I KOM. GOSPODARSTVO; F. KREŽME 18, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	87.857,14

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
123027	ZGRADA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA SV. KRIŽA; TRG VATROSLAVA LISINSKOG 3; XVIII stoljeće	3	564.428,57
123033	ZGRADA GALERIJE WALDINGER; FAKULTETSKA 9; XVIII stoljeće	2	57.857,14
127003	ZGRADA GALERIJE, BIVŠA KUĆA HERMAN; EUROPSKA AVENIJA 9; XIX stoljeće	2	169.857,14
121002	ZGRADA GLAVNA STRAŽA; TRG SVETOG TROJSTVA 2; XVIII stoljeće	3	242.857,14
127027	ZGRADA GLAVNE POŠTE; KARDINALA STEPINCA 17, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	335.428,57
127015	ZGRADA GOSPODARSKE KOMORE; EUROPSKA AVENIJA 13; XIX stoljeće	3	174.285,71
121036	ZGRADA GPP-A; CARA HADRIJANA 1; XIX stoljeće	3	298.714,29
122032	ZGRADA GRADSKOG POGLAVARSTVA; KUHAČEVA 9; XVIII stoljeće	3	557.285,71
121024	ZGRADA HISTORIJSKOG ARHIVA; FIRINGEROVA 1, TVRĐA; XVIII stoljeće	1	9.428,57
122003	ZGRADA HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI; KUHAČEVA 29; XVIII stoljeće	4	3.626.857,14
128005	ZGRADA HRVATSKOG NARODNOG KAZALIŠTA; ŽUPANIJSKA 9; XIX stoljeće	2	56.714,29
127031	ZGRADA ISUSOVAČKE REZIDENCIJE; KARDINALA STEPINCA 27, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	23.142,86
132024	ZGRADA KINA "SLAVIJA"; CVJETKOVA 15, DONJI GRAD; XX stoljeće	3	1.105.571,43

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
135021	ZGRADA KLINIKE ZA KIRURŠKE BOLESTI; JOSIPA HUTTLERA 4; XX stoljeće	3	305.428,57
135020	ZGRADA KLINIKE ZA NEUROLOŠKE BOLESTI; JOSIPA HUTTLERA 4, DONJI GRAD; XX stoljeće	3	722.571,43
135022	ZGRADA KLINIKE ZA UNUTRAŠNJE BOLESTI - INTERNA; JOSIPA HUTTLERA 4, DONJI GRAD; XIX stoljeće	3	45.428,57
121034	ZGRADA MALE KASARNE; CARA HADRIANA BB; XVIII stoljeće	3	306.428,57
121004	ZGRADA MUZEJA SLAVONIJE; TRG SVETOG TROJSTVA 5, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	423.857,14
121003	ZGRADA MUZEJA SLAVONIJE; TRG SVETOG TROJSTVA 6; XVIII stoljeće	3	190.428,57
123023	ZGRADA NEKADAŠNJE VOJNE PEKARE; TRG VATROSLAVA LISINSKOG 1, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	21.142,86
133005	ZGRADA NIŽE PUČKE ŠKOLE; CRKVENA 23, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	33.142,86
127010	ZGRADA NOVINA "NARODNA OBRANA"; GAJEV TRG 1; XX stoljeće	3	311.000,00
135019	ZGRADA ODJELA ZA KOŽNE I SPOLNE BOLESTI; PARK KATARINE KOSAČA 12, DONJI GRAD; XX stoljeće	1	15.428,57
127020	ZGRADA OKRUŽNOG TUŽILAŠTVA; KAPUCINSKA 21, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	53.571,43
128017	ZGRADA OTVORENOG SVEUČILIŠTA; JÄGEROVA 6; XIX stoljeće	2	139.285,71

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
132027	ZGRADA PAROHIJSKOG DOMA; GOJKOVIĆEVA 12, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	362.142,86
128031	ZGRADA PEDAGOŠKOG FAKULTETA; JÄGEROVA 9, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	190.857,14
128015	ZGRADA POSLOVNA; JÄGEROVA 2; XIX stoljeće	2	89.571,43
127022	ZGRADA POSLOVNA; JÄGEROVA 3, GORNJI GRAD; XX stoljeće	1	16.571,43
128016	ZGRADA POSLOVNA; JÄGEROVA 4; XIX stoljeće		
128013	ZGRADA POSLOVNA; KAPUCINSKA 39; XIX stoljeće	2	43.571,43
127011	ZGRADA POSLOVNA; UL. STJEPANA RADIĆA 3; XX stoljeće	3	41.714,29
128004	ZGRADA POSLOVNA (BIVŠI HOTEL PSUNJ); ŽUPANIJSKA 7; XIX stoljeće	3	93.571,43
132014	ZGRADA POSLOVNO STAMBENA; CRKVENA 28, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	131.714,29
122009	ZGRADA POSLOVNO STAMBENA; K. FIRINGERA 24; XX stoljeće	2	11.428,57
122025	ZGRADA POSLOVNO STAMBENA; KUHAČEVA 15; XVIII stoljeće	3	35.571,43
122017	ZGRADA POSLOVNO STAMBENA; KUHAČEVA 19; XVIII stoljeće	3	6.571,43
122033	ZGRADA POSLOVNO STAMBENA; KUHAČEVA 7; XVIII stoljeće	1	4.857,14
122040	ZGRADA POSLOVNO-STAMBENA; MARKOVIĆEVA 1; XVIII stoljeće	2	50.000,00
122018	ZGRADA POŠTE I CARINE; MARKOVIĆEVA 2; XVIII stoljeće	2	6.142,86
126057	ZGRADA PROCESUALNOG SUCA; STROSSMAYEROVA 33; XIX stoljeće	2	8.428,57

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
126048	ZGRADA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE; TRG A. STARČEVIĆA 12, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	125.000,00
122005	ZGRADA R. ZAVODA ZA ZAŠT. SP. KULTURE U OSIJEKU; KUHAČEVA 27; XVIII stoljeće	2	44.571,43
132016	ZGRADA STAMBENA; CRKVENA 11, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	13.285,71
132026	ZGRADA STAMBENA; CRKVENA 24, DONJI GRAD; XIX stoljeće	2	57.142,86
132015	ZGRADA STAMBENA; CRKVENA 26, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	38.428,57
132017	ZGRADA STAMBENA; CRKVENA 9, DONJI GRAD; XIX stoljeće	4	118.571,43
122012	ZGRADA STAMBENA; D. PINTEROVIĆ 1; XVIII stoljeće	2	11.142,86
122006	ZGRADA STAMBENA; D. PINTEROVIĆ 2; XVIII stoljeće	2	39.428,57
122039	ZGRADA STAMBENA; D. PINTEROVIĆ 3; XVIII stoljeće	3	50.857,14
122007	ZGRADA STAMBENA; D. PINTEROVIĆ 4; XVIII stoljeće	3	63.142,86
122038	ZGRADA STAMBENA; D. PINTEROVIĆ 5; XVIII stoljeće	2	26.428,57
122020	ZGRADA STAMBENA; FIRINGEROVA 16; XVIII stoljeće	3	118.714,29
122021	ZGRADA STAMBENA; FIRINGEROVA 20; XVIII stoljeće	3	82.000,00
122036	ZGRADA STAMBENA; FIRINGEROVA 6; XVIII stoljeće	1	15.857,14
122029	ZGRADA STAMBENA; FIRINGEROVA 8; XVIII stoljeće	1	7.142,86
122035	ZGRADA STAMBENA; FRANJEVAČKA 1B; XVIII stoljeće	1	29.428,57
123030	ZGRADA STAMBENA; FRANJEVAČKA 16; XVIII stoljeće	2	11.000,00
123029	ZGRADA STAMBENA; FRANJEVAČKA 18; XVIII stoljeće	2	51.714,29

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
123016	ZGRADA STAMBENA; FRANJEVAČKA 9; XVIII stoljeće	2	28.714,29
123017	ZGRADA STAMBENA; FRANJEVAČKA 7; XIX stoljeće	3	77.857,14
127009	ZGRADA STAMBENA; GAJEV TRG 2; XIX stoljeće	2	34.857,14
132019	ZGRADA STAMBENA; GOJKOVIĆEVA 10, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	1	11.571,43
128025	ZGRADA STAMBENA; JÄGEROVA 22; XIX stoljeće	1	20.000,00
128018	ZGRADA STAMBENA; JÄGEROVA 8, 8A; XIX stoljeće	1	10.714,29
122008	ZGRADA STAMBENA; K. FIRINGERA 22; XVIII stoljeće	2	2.714,29
122011	ZGRADA STAMBENA; K. FIRINGERA 7; XVIII stoljeće	1	12.714,29
123014	ZGRADA STAMBENA; KATANČIĆEVA 1; XVIII stoljeće	2	11.000,00
123013	ZGRADA STAMBENA; KATANČIĆEVA 3; XVIII stoljeće	1	43.142,86
123012	ZGRADA STAMBENA; KATANČIĆEVA 5; XVIII stoljeće	3	12.857,14
123008	ZGRADA STAMBENA; KLAIĆEVA 1; XIX stoljeće	2	16.714,29
123009	ZGRADA STAMBENA; KLAIĆEVA 2; XVIII stoljeće	2	6.714,29
122027	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 11, TVRĐA; XVIII stoljeće	2	15.714,29
121006	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 16; XVIII stoljeće	2	51.714,29
122016	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 21; XVIII stoljeće	2	10.142,86
122015	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 23; XVIII stoljeće	3	161.714,29
122013	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 25; XVIII stoljeće	1	8.714,29
122001	ZGRADA STAMBENA; KUHAČEVA 31; XVIII stoljeće	2	26.285,71

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
122031	ZGRADA STAMBENA; MARKOVIĆEVA 7; XVIII stoljeće	1	10.285,71
129003	ZGRADA STAMBENA; RADIĆEVA 32; XIX stoljeće	2	55.285,71
129006	ZGRADA STAMBENA; RADIĆEVA 35; XIX stoljeće	3	139.714,29
129004	ZGRADA STAMBENA; RADIĆEVA 42; XX stoljeće	1	5.285,71
129022	ZGRADA STAMBENA; REISNEROVA 24; XX stoljeće	1	3.857,14
123010	ZGRADA STAMBENA; SMIČIKLASOVA 1; XIX stoljeće	2	60.142,86
128041	ZGRADA STAMBENA; STEPINČEVA 10, GORNJI GRAD; XX stoljeće	3	31.714,29
127029	ZGRADA STAMBENA; STEPINČEVA 41, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	36.857,14
129021	ZGRADA STAMBENA; ŠKOLSKA 6; XIX stoljeće	1	16.000,00
123006	ZGRADA STAMBENA; TRG JURJA KRIŽANIĆA 3; XVIII stoljeće	2	15.142,86
123007	ZGRADA STAMBENA; TRG JURJA KRIŽANIĆA 5; XVIII stoljeće	2	11.428,57
129016	ZGRADA STAMBENA; ULICA HRVATSKE REPUBLIKE 45; XIX stoljeće	2	18.000,00
128046	ZGRADA STAMBENA; VUKOVARSKA 10; XX stoljeće	2	20.714,29
128001	ZGRADA STAMBENA; ŽUPANIJSKA 1; XIX stoljeće	2	43.285,71
132020	ZGRADA STAMBENA - KUĆA KOJIĆ; GOJKOVIĆEVA 19, DONJI GRAD; XVIII stoljeće	2	20.000,00
122014	ZGRADA STAMBENA DVORIŠNA; KUHAČEVA 25; XVIII stoljeće	1	2.142,86
122034	ZGRADA STAMBENO POSLOVNA; FRANJEVAČKA 3; XVIII stoljeće	2	11.000,00

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
122026	ZGRADA STAMBENO POSLOVNA; KUHAČEVA 13; XVIII stoljeće	2	44.428,57
128002	ZGRADA STAMBENO POSLOVNA; ŽUPANIJSKA 3; XIX stoljeće	3	229.142,86
128003	ZGRADA STAMBENO POSLOVNA; ŽUPANIJSKA 5; XIX stoljeće	2	270.142,86
128010	ZGRADA STAMBENO-POSLOVNA; STARČEVIČEV TRG 1; XIX stoljeće	3	39.000,00
128008	ZGRADA STAMBENO-POSLOVNA; STARČEVIČEV TRG 3; XIX stoljeće	2	74.142,86
128006	ZGRADA STAMBENO-POSLOVNA; ŽUPANIJSKA 11; XIX stoljeće	3	80.000,00
129041	ZGRADA STRELJANE; DIVALTOVA 2 A; XIX stoljeće	3	241.000,00
127016	ZGRADA SUDA; EUROPSKA AVENIJA 7, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	2	347.285,71
127034	ZGRADA TEKSTILNE ŠKOLE; VUKOVARSKA 1, GORNJI GRAD; XX stoljeće	3	111.142,86
122019	ZGRADA TREĆE GIMNAZIJE; FIRINGEROVA 14; XIX stoljeće	2	132.285,71
123026	ZGRADA VOJNE MRTVAČNICE; KUHAČEVA 18; XVIII stoljeće	3	33.142,86
126049	ZGRADA ZAVODA ZA DRUŠTV. PLANIR. I STATISTIKU; STROSSMAYEROVA 6; XX stoljeće	2	73.571,43
127021	ZGRADA ZAVODA ZA PLATNI PROMET; JÄGEROVA 1, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	204.000,00
129014	ZGRADA ŽELJEZNIČKOG KOLODVORA; TRG LAVOSLAVA RUŽIČKE 2; XIX stoljeće	3	203.714,29
128035	ZGRADA ŽIDOVSKJE OPĆINE; RADIČEVA 13, GORNJI GRAD; XX stoljeće	2	245.428,57
129038	ZGRADA ŽUPANIJE; ŽUPANIJSKA 4; XIX stoljeće	4	1.621.428,57

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
123004	ZGRADA ŽUPNOG DVORA; TVRĐA, TRG JURJA KRIŽANIĆA 2; XVIII stoljeće	3	93.428,57
126061	ŽUPNI DVOR; PEJAČEVIĆEVA 1; XIX stoljeće	2	14.571,43
127033	ŽUPNI DVOR EVANGELIČKE CRKVE; JÄGEROVA 7, GORNJI GRAD; XIX stoljeće	1	18.000,00
133004	ŽUPNI STAN; CRKVENA ULICA 34, DONJI GRAD; XIX stoljeće	1	9.571,43
126054	ŽUPNI URED REFORMIRANE KRŠĆANSKE CRKVA; ŠANDORA PETEFIJA 78; XIX stoljeće	1	4.285,71
<u>SARVAŠ</u> 162002	CRKVA SV. IVANA KRSTITELJA; OSJEČKA 53; XVIII stoljeće	5	488.000,00
<u>TENJA</u> 168010	DVORAC ADAMOVIĆ; BRAĆE JOVANOVIĆ 2; XIX stoljeće	1	543.428,57
Općina: PETLOVAC			
<u>BARANJSKO PETROVO SELO</u> 161010	CRKVA SV. LOVRE; XX stoljeće	1	7.714,29
<u>LUČ</u> 161012	CRKVA SV. MARIJE MAGDALENE; XVIII stoljeće	1	28.428,57
<u>PETLOVAC</u> 161009	CRKVA UZAŠAŠĆA SV. KRIŽA; RADE KONČARA 72; XVIII stoljeće	5	972.285,71
Općina: PETRIJEVCI			
PETRIJEVCI 135002	ŽUPNA CRKVA SV. PETRA APOSTOLA; ULICA REPUBLIKE BR. 68; XVIII stoljeće	2	56.428,57
Općina: POPOVAC			
<u>KNEŽEVO</u> 161015	KAPELA U SKLOPU KOMPLEKSA KNEŽEVO; U KOMPLEKSU DVORCA KNEŽEVO; XX stoljeće	1	22.428,57
<u>POPOVAC</u> 161016	CRKVA SV. JOSIPA; VLADIMIRA NAZORA 22; XVIII stoljeće	1	28.714,29

Mjesto i registracijski broj dokumentacije o ratnoj šteti na kulturnim spomenicima		Stupanj oštećenja	Iznosi su u DEM.
Općina: VLADISLAVCI			
<u>HRASTIN</u>	133012 ŠANDORA PETEFIJA 24; REFORMATSKA CRKVA; XVIII stoljeće -	3	289.285,71
Mjesto: VALPOVO			
<u>VALPOVO</u>			
135001	DVORAC PRANDAU-NORMANN; DVORAC 1; XV stoljeće	2	120.142,86
135003	ZGRADA ŽUPNOG DVORA; TRG KRALJA TOMISLAVA 12; XVIII stoljeće	2	33.428,57

POPIS LOKACIJA S KOJIH JE ODNESENA POKRETNIA KULTURNA IMOVINA

Osječko-baranjska županija

Beli Manastir - župna crkva sv. Martina Biskupa

Bolman - zbirka bolmanske bitke

Branjin Vrh - župna crkva Uzvišenja Svetog Križa

Branjina - crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije

Čeminac - crkva Presvetog Srca Isusova

Dalj

- crkva sv. Josipa
- crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije
- kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije
- arheološka zbirka u osnovnoj školi

Darda - arheološka zbirka u Mjesnoj zajednici Darda

Draž - crkva sv. Barbare

Duboševica - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Ernestinovo - umjetnička zbirka kipara naivaca Ernestinova

Kopačevo - Zoološki vrt Baranje

Koprivna - grkokatolička crkva

Luč - crkva sv. Marije Magdalene

Osijek

- Umjetnička kolonija
- Muzej Slavonije
- grkokatolička župa u Osijeku (uzete knjige)

Podolje - kapela sv. Ane

Popovac - crkva sv. Josipa

Sarvaš - crkva sv. Ivana Krstitelja.

LITERATURA I IZVORI:

Izvori:

Hrvatski državni arhiv - 1640, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete.

Hrvatski informativni centar - C005, Ministarstvo informiranja RH.

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata - Baza digitalnog arhivskog gradiva, 61.

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata - 25, Zbirka stampata.

Objavljeni izvori:

Narodne novine, 44/1991.

Narodne novine, 54/1993.

Narodne novine, Međunarodni ugovori, 12/1993.

Narodne novine, Međunarodni ugovori, 10/1996.

Službeni vojni list, 2/1972.

Tuđmanov arhiv – Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine. Prva knjiga (godine stvaranja i obrane 1990.-1991.), Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2015.

Literatura:

BOGDANIĆ, Stjepan: „Ranjeno srce i duša Osijeka“, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, XLVI(CXXI), 1993.

ĆOSIĆ, Ivica; LANDEKA, Marko: „Štete na arhivskom gradivu u Podunavlju za vrijeme agresije na Hrvatsku od 1991. do 1998. godine“, *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, Sv. 5, Osijek 1999.

- KLEMENČIĆ, Mladen: „Baranja, povijesno-geografski pregled“, *Studia ethnologica Croatica*, Vol. 4, No. 1, 1992.
- MARIJAN, Davor : *Obrana i pad Vukovara*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2013.
- MARIJAN, Davor: *Domovinski rat* , Hrvatski institut za povijest, Despot infinitus, Zagreb 2016.
- MARIJAN, Davor: “Hrvatsko ratište 1990. - 1995.”, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb 2006.
- RELJANOVIĆ, Mario: *Hrvatski ratni plakat 1991.-1995.*, Zagreb 2010.
- SRAKIĆ, Marin: „Katolička crkva u Osijeku za vrijeme rata protiv Hrvatske“, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu - Iskustva, spoznaje i posljedice*, Osijek: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015 (zbornik).
- ŠOŠIĆ, Trpimir M: „Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, God. 51 (2014), Broj 4 (114).
- ŠPANIČEK, Žarko: „Obnova ratom oštećenih spomenika u Slavoniji“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Zagreb, 24/1998, 25/1999.
- ŠULC, Branka, „Ratno razaranja i rekviriranja kulturne baštine u Hrvatskoj“, *Informatica museologica*, Vol. 23, No. 1-4, 1992.
- UKRAINČIK, Vladimir; URŠIĆ, Božidar: „Ratne štete na spomenicima kulture“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Zagreb, 24/25, 1998/1999.
- ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata; JARM, Antun: *Župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku*, Rimokatolički župni ured sv. Petra i Pavla, Osijek, 1995.
- ŽIVIĆ, Dražen: „Demografski okvir i gubici“, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Mrežne stranice:

- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 0018-7364-0018-7390-BCST/ original: engleski, www.icty.org, pristup ostvaren u listopadu 2018.
- Ministarstvo kulture RH, Povrat kulturnih dobara, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9899>, pristup ostvaren u veljači 2019.

Summary

WAR DAMAGE TO CULTURAL PROPERTIES IN THE TERRITORY OF THE OSIJEK-BARANYA COUNTY

From the beginning of the open Greater Serbian aggression against Croatia in summer 1991, Osijek-Baranya County was exposed to the attacks of the JNA (Yugoslav People's Army) and Serbian forces. Osijek was attacked almost on a daily basis and the north eastern area of the county, Baranya, was occupied by the end of August 1991 and stayed occupied up until the end of the process of the peaceful reintegration of the Croatian Danube River Basin in January 1998. During the aggression against Croatia the JNA and Serbian forces had occupied by the end of 1991 nearly one third of Croatia and with the intention of annihilating all traces of the existence of the culture of one nation and its continuity in these territories damaged and destroyed its historical buildings and cemeteries. The area of the Osijek-Baranya County suffered during the Homeland War immense destruction of the architectural heritage and sacred monuments as well as of movable cultural property which had been alienated and partially destroyed. War damage to 388 cultural monuments, over an area of 545,097 m², was assessed at HRD 451,506.000 (HRK 232,203.085,71) or DEM 64,501 million (EUR 33,436 million).

Keywords: war damage, cultural goods, Osijek-Baranya County, architectural heritage, Homeland War

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt autorâ:

dr. sc. Ana **Holjevac Tuković**, viši arhivist
e-mail: ana.holjevac@centardomovinskograta.hr

dr. sc. Ante **Nazor**, izv. prof.
e-mail: ante.nazor@centardomovinskograta.hr

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Marulićev trg 21, Zagreb